

Zelensky në Kuvendin shqiptar: Mbështetja juaj më kujton Nënë Terezën

“Në do të vijojmë të mos kursehem mi për të ndihmuar Ukrainën, qoftë materialisht, qoftë në organizatat ndërkombëtare”, -tha ministri i Mbrojtjes Niko Peleshi në seancën e radhës së Parlamentit Shqiptar ku pjesë e saj me anë të një video-konference ishte dhe Presidenti i Ukrainës Volodymyr Zelensky, i cili foli për situatën aktuale të Ukrainës. “Krimet në Ukrainë janë më të tmerrshme dhe më mizore se në Luftën e Dytë

Botërore”, -u shpreh Zelensky, i cili nuk kishte shpresë që Rusia do të ndalojë sulmet ndaj tyre. Gjatë fjalës së tij ai përgëzoi dhe falënderoi të gjithë vendet që mbështesin Ukrainën pa e menduar dy herë se në cilin krah të pozicionohen. Zelensky falënderoi Shqipërinë për mbështetjen: “Ky qëndrim i popullit shqiptar më kujton Nënë Terezën, shqiptaren që është kthyer në një simbol humanizmi në mbarë botën”.

“Dje si pasojë e një bombardimi raketor në qytetin e Odesës një 14-vjeçar ka humbur jetën. 220 fëmijë u vranë dhe 406 u plagosën. Sot është një ceremoni për gazetaren e vranë. Rusia po godet qytetet dhe fshatrat tona pa kursyer asgjë. 1/5 nga të gjitha shtëpitë janë shkatërruar tashmë. Granatimet vazhdojnë, ndërsa Mariupoli është shkatërruar plotësisht nuk ka ndërtesa të pa shkatërruara... » faqe 2

5 MAJI, DITA E DËSHMORËVE TË KOMBIT SHQIPTAR

Ministri Peleshi: Mirënjohje për bijtë dhe bijat që dhanë jetën për liri dhe e rreshtuan vendin në krahun e drejtë të historisë

» faqe 3

Nëna Shqipëri nuk ju harron kurrë Lavdi Dëshmorëve të Aviacionit Shqiptar

“Dëshmorët janë lapidarë e memorialë, pasuri e çmuar kombëtare, trashëgimia më sublime e ndërgjegjes shqiptare, janë vlerat, virtytet, nderimi dhe mirënjohja e idealit të ndërgjegjes së një kombi vital të lashtë sa toka! Dëshmorët e mbrojtjes së hapësirës ajrore shqiptare janë pjesë e historisë dhe lavdisë shqiptare. Ata dhanë jetën e tyre në emër të një misioni të madh, dhanë gjithçka që patën prandaj meritojnë nderim. Ata janë...”

» Faqe 3

Rama u akordon 11 fëmijëve të parë statusin “Fëmijë në përkujdesje të Republikës”

“Asgjë nuk e zëvendëson më figurën e prindit por dhënia e kujdesit financiar në shumicën e barabartë të pagës së prindit deri në moshën e përfundimit të studimeve të larta është një mbështetje kuptimplotë pas një periudhe të gjatë. Për fëmijët, statusi i veçantë parashikon edhe marrjen e kujdesit shëndetësor falas edhe në strukturat më të specializuara jashtë vendit. I gjithë procesi i shkollimit me bursa të plota dhe përfundim të plotë nga tarifat. Për të ardhur edhe te orientimi profesional dhe mbështetja...”

» Faqe 5

Dezinformacioni, ose lufta pa krisma

Pavarësisht se dizinformacioni paraqitet si kërcënim pa të shtëna armësh, dëmi që ai sjell, kur ka sukses dhe merr besim në audiencë, është ndoshta më i madh në impakt se sa nga armët e zjarrit. Presidenti Eisenhower e ka njohur aftësinë e “Luftës informative si më të rrezikshëm se sa lufta me armë zjarri”. Dezinformacioni në përgjithësi, dhe ai rus në veçanti, përshkruhet një kërcënimin 4D, ku elementët kryesorë janë: “dismiss” - hiq të vërtetat; “distort” shtrembëro faktet; “dismay”- trondit besimin dhe “distract” - shpërqendro audiencat, me qëllim për të përçarë, mashtruar dhe manipuluar të vërtetën...”

» Faqe 10

VIDEO-KONFERENCE ME PRESIDENTIN E UKRAINËS VOLODYMIR ZELENKSY

Zelensky në Kuvendin shqiptar: Mbështetja juaj më kujton Nënë Terezën

Ministri i Mbrojtjes Niko Peleshi: Ne do të vijojmë të mos kursehemi për të ndihmuar Ukrainën

“**N**e do të vijojmë të mos kursehemi për të ndihmuar Ukrainën, qoftë materialisht, qoftë në organizatat ndërkombëtare”, -tha ministri i Mbrojtjes Niko Peleshi në seancën e radhës së Parlamentit Shqiptar ku pjesë e saj me anë të një video-konference ishte dhe Presidenti i Ukrainës Volodymyr Zelensky, i cili foli për situatën aktuale të Ukrainës.

“Krimet në Ukrainë janë më të tmerrshme dhe më mizore se në Luftën e Dytë Botërore”, -u shpreh Zelensky, i cili nuk kishte shpresë që Rusia do të ndalojë sulmet ndaj tyre. Gjatë fjalës së tij ai përgëzoi dhe falënderoi të gjithë vendet që mbështesin Ukrainën pa e menduar dy herë se në cilin krah të pozicionohen.

Zelensky falënderoi Shqipërinë për mbështetjen: “Ky qëndrim i popullit shqiptar më kujton Nënë Terezën, shqiptaren që është kthyer në një simbol humanizmi në mbarë botën”.

“Dje si pasojë e një bombardimi raketor në qytetin e Odesës një 14-vjeçar ka humbur jetën. 220 fëmijë u vranë dhe 406 u plagosën. Sot është një ceremoni për gazetaren e vrarë. Rusia po godet qytetet dhe fshatrat tona pa kursyer asgjë. 1/5 nga të gjitha shtëpitë janë shkatërruar tashmë. Granatimet vazhdojnë, ndërsa Mariupoli është shkatërruar plotësisht nuk ka ndërtesa të pa shkatërruara. Ka qenë i rrethuar nga ushtria ruse që nga fillimi i luftës.

Është gati një qytet plotësisht i djegur. Të moshuarit që i kanë mbijetuar luftës së dytë botërore thonë se nuk kanë parë mizori të tilla. Ushtria ruse ka një metodë të veçantë të luftimit. Njerëzit flenë në tokë me këmbë të ngrira. Ne gjejmë vazhdimisht njerëz me duar të lidhura e të torturuar. Njerëzit gjenden ngado në pyje në bodrume në rrugë. Është kërkuar të pushonte luftimet të

paktën në pashkët ortodokse por nuk është ndalur. Ushtria ruse nuk po përpiqet të mbrojë asnjë objekt të krishterë. Ata dëshirojnë të shkojnë më tej, nuk duan të ndalojnë. Kjo është tirania më e keqe e parë ndonjëherë në shekullin XX. I përgëzoj të gjithë që luftojnë me ne dhe na mbështesin. Jam mirënjohës që nuk hezitoni të mendoni se kë do të mbështesni

dhe na jepni mbështetje.”

Më tej në adresën e tij në facebook Zelensky do të shkruante: “Një dekadë më parë Ukraina dhe Shqipëria zgjodhën rrugën e demokracisë dhe integritimit europian. Ne nuk devijum nga kjo rrugë. Ne jemi së bashku duke investuar për lirinë dhe një Europë të bashkuar. Dhe unë besoj se kur të vijë koha për të miratur

vendimin për hyrjen e Ukrainës në Bashkimin Europian, vota juaj do të jetë në mbështetjen tonë. Jam i sigurt, tani të gjithë në botë po tregojnë karakterin e tyre të vërtetë. Dikush është i madh në përmasa, por shumë i vogël kur duhet të jetë i guximshëm. Dhe dikush është i vogël në hartë, por ka një zemër të madhe. Faleminderit Shqipëri! Faleminderit për mbështetjen tuaj”

Komandant Suprem i Aleancës për Europën

Ministri i Mbrojtjes Peleshi:
Falënderime dhe mirënjohje
gjeneralit Tod D. Wolters
për përkushtimin ndaj FASH

Generali Christopher G. Cavoli, emërohet Komandant Suprem i Aleancës për Europën. Personaliteti i duhur për të vijuar punën e përbashkët për përballimin e sfidave të reja që na dikton arkitektura e re e sigurisë në Europë.

Ministri Peleshi: Falënderime dhe mirënjohje gjeneralit Tod D. Wolters, për përkushtimin dhe bashkëpunimin e tij të jashtëzakonshëm gjatë këtyre viteve dhe veçanërisht për modernizimin e bazës së Kuçovës dhe stërvitjes “Defender 2021”, ku Forcat e Armatosura Shqiptare kishin angazhim të veçantë.

STAFI

ANJEZA MUSOLLARI
Shefe e Sektorit të
Botimeve & Kryeredaktor

Gazetarë:
Mimoza **GOLIKJA**

Redaktore/ korrektore:
Suela **HODA**

Graphic Designer:
Afërdita **HYSAJ**

ADRESA:
Rruga e Dibrës/
Garnizoni “Skënderbej”

5 Maji, Dita e Dëshmorëve të Kombit Shqiptar

Ministri Peleshi: Mirënjohje për bijtë dhe bijat që dhanë jetën për liri dhe e rreshtuan vendin në krahun e drejtë të historisë

5 Maji, Dita e Dëshmorëve të Kombit që kanë dhënë jetën e tyre për liri, demokraci, të drejtat e njeriut dhe dinjitetin e çdo shqiptari.

Dita e Dëshmorëve e ka origjinën më 5 maj 1942, kur u vra Qemal Stafa, i cili me veprimtarinë e tij u kthye në simbol të Luftës Antifashiste Nacional-çlirimtare.

Në nderim të kujtimit të të rënëve për lirinë e vendit, çdo vit në Varrezat e Dëshmorëve kryhen homazhe nga krerët më të lartë të shtetit shqiptar.

I pranishëm në këtë ceremoni ishte dhe ministri i mbrojtjes z. Niko Peleshi, shefi i Shtabit të Përgjithshëm të FA-së gjeneral-major Bajram Begaj, komandanti i Forcave Ajrore gjeneral brigade Ylli Pulaj, të cilët bënë homazhe pranë varrezave të Dëshmorëve të Atdheut dhe 43 ushtarakëve të Forcave Ajrore, të rënë në krye të detyrës.

Ceremonia

Në kuadër të 5 Majit, Ditës së Dëshmorëve të Atdheut, në Muzeun Historik Kombëtar u zhvillua veprimtaria “Nëna Shqipëri nuk ju harron kurrë”, organizuar nga shoqata e familjeve të dëshmorëve të aviacionit shqiptar.

Në aktivitetet morën pjesë komandanti i Forcës Ajrore gjeneral brigade Ylli Pulaj, shefi i Shtabit të FAJ kolonel Arben Cenolli, anëtarë e kryetari i shoqatës së familjeve të dëshmorëve të aviacionit shqiptar z. Kujtim Serani, anëtarë e kryetari i shoqatës së Aviatorëve të Shqipërisë gjeneral brigade (R) Astrit Jaupi, familjarë e të afërm të dëshmorëve të aviacionit, përfaqësues nga Komanda e Forcës Ajrore e të ftuar të tjerë.

Gjeneral brigade Ylli Pulaj në fjalën e tij shprehu nderim dhe mirënjohje për 43 dëshmorët e aviacionit, të rënë në krye të detyrës. Ai theksoi se, akti dhe vepra e tyre kanë qenë, janë dhe do të jenë frymëzim i përgatitjes dhe kryerjes së detyrave të brezave pilotë dhe teknikë të Forcës Ajrore. Gjeneral brigade Pulaj shprehu detyrimin dhe përkujdesjen e vazhdueshme që Komanda e Forcës Ajrore do të ketë për qëndrimin pranë dhe në mbështetje të familjarëve të dëshmorëve të aviacionit duke i bërë ata pjesë të aktiviteteve të ndryshme përkujtimore që komanda organizon. Komandanti i Forcës Ajrore falënderoi shoqatën e familjeve të dëshmorëve të aviacionit, e cila vazhdimisht zhvillon aktivitete në përkujtim të ngjarjeve dhe ditëve të rëndësishme përkujtimore, duke mbajtur gjallë kujtimin dhe veprën e

Në prag të 5 Majit, përkujtohen dëshmorët e aviacionit shqiptar

dëshmorëve të aviacionit.

Në këtë veprimtari u akorduan certifikata nderi për dëshmorët e atdheut, të cilat iu dorëzuan familjarëve dhe të afërmeve të dësh-

morëve, si dhe u shfaq një montazh muziko-letrar i konceptuar si një album-homazh në nder të dëshmorëve të aviacionit, realizuar nga regjisori Verdi Take.

NËNA SHQIPËRI NUK JU HARRON KURRË

Lavdi Dëshmorëve të Aviacionit Shqiptar

“Dëshmorët janë lapidarë e memorialë, pasuri e çmuar kombëtare, trashëgimia më sublime e ndërgjegjes shqiptare, janë vlerat, virtytet, nderimi dhe mirënjohja e idealit të ndërgjegjes së një kombi vital të lashtë sa toka! Dëshmorët e mbrojtjes së hapësirës ajrore shqiptare janë pjesë e historisë dhe lavdisë shqiptare. Ata dhanë jetën e tyre në emër të një misioni të madh, dhanë gjithçka që patën prandaj meritojnë nderim. Ata janë përjetësisht të stacionin e përjetësisë qiellore në roje të qiellit dhe idealit shqiptar. Tek ky stacion qiellor përjetësie është e kaluara që ndriçon të ardhmen. Ata kanë qenë dhe kanë ngelur besnikërisht në altarin e përjetësisë të palëkundur në idealin e tyre.”

Dëshmorë të Atdheut

Ibush Vokshi, Sokrat Basha, Qemal Mërtiri, Fuat Sulaj, Islam Xhani, Vasil Trasha, Jovan Kaçori, Hektor Lako, Niko Hoxha, Stilian Tanku, Muharrem Hida, Refit Jazo, Kaso Petroshati, Shyqyri Balla, Azbi Serani, Islam Mani, Bego Hoxha, Dhimitër Robo, Veiz Kovaçi, Sefedin Tomçini, Vasil Noni, Shpëtim Sula, Sabri Toci, Armando Gjoka, Luto Sadikaj, Ndue Logu, Haki Skuqi, Jorgji Fane, Agron Galanxhi, Vangjel Postoli, Pandeli Zhupa, Tafil Agai, Enver Haka, Fluturim Molla, Eduart Kostëdhima, Idriz Hoxha, Jani Tarifa, Vangjel Çondi, Demush Heba, Qemal Koni, Floran Delia, Donald Hoxha.

Rama u akordon 11 fëmijëve të parë statusin "Fëmijë në përkujdesje të Republikës"

“Asgjë nuk e zëvendëson më figurën e prindit por dhënia e kujdesit financiar në shumicën e barabartë të pagës së prindit deri në moshën e përfundimit të studimeve të larta është një mbështetje kuptimplotë pas një periudhe të gjatë. Për fëmijët, statusi i veçantë parashikon edhe marrjen e kujdesit shëndetësor falas edhe në strukturat më të specializuara jashtë vendit.

I gjithë procesi i shkollimit me bursa të plota dhe përjashtim të plotë nga tarifatat. Për të ardhur edhe te orientimi profesional dhe mbështetja shtetërore për punësimin e tyre. Ky status u takon të gjithë fëmijëve të dëshmorëve, mjekëve dhe infermierëve që humbën jetën në vijën e parë të luftës me armikun e padukshëm. Sot këtu janë 11 fëmijët e parë nën përkujdesjen e republikës dhe ndërkohë komisioni i posaçëm vijon me trajtimin e rasteve të tjera”, -deklaroi Rama.

Paketa e mbështetjes për fëmijët në përkujdesje të Republikës parashikon:

- 100 për qind të pagës së prindit për çdo fëmijë, kur në ngarkim të personit që ka humbur jetën, ka vetëm një fëmijë që gëzon statusin “Fëmijë në përkujdesje të Republikës”,
- 70 për qind për çdo fëmijë, kur në ngarkim të personit, që ka humbur jetën, ka dy fëmijë të mitur;
- 50 për qind për çdo fëmijë, kur në ngarkim të personit, që ka humbur jetën, ka tre fëmijë;

- 40 për qind për çdo fëmijë, kur në ngarkim të personit, që ka humbur jetën, ka më shumë se katër fëmijë që gëzojnë statusin “Fëmijë në përkujdesje të Republikës”.
- 30 për qind për çdo fëmijë, kur në ngarkim të personit, që ka humbur jetën, ka katër fëmijë.

Ceremonia

Në Qendrën e Arsimimit Profesional të Nënoficerëve u mbyll me sukses kursi i 22-të i Lartë i Nënoficerit i përbërë nga 31 kursantë, ku 5 prej tyre janë personel femër.

Të pranishëm në ceremoninë e mbylljes dhe certifikimit të këtij kursi ishin Komandanti i Qendrës së Arsimimit Profesional të Nënoficerëve, kolonel Arben Toska, personel nga Dega e Administratës dhe Arsimimit, si dhe stafi instruktorë dhe mësimdhënës.

Kursi i Lartë i Nënoficerit shënon një hap të rëndësishëm për kursantët që sapo përfunduan këtë kurs, e rritjen e tyre në aspekt profesional si kapterë të ardhshëm, konkretisht mbi zhvillimin e elementeve themelore të personalitetit të kapterit si këshilltar i komandantit të nënrepartit, repartit dhe detyra të njehsuara me të.

Përfundon kursi i 22-të i Lartë i Nënoficerit, në QAPN

Komanda Mbështetëse ka dhënë kontribut të konsiderueshëm në vite, duke shpalosur një kapacitet të vyer jo vetëm në shërbim të misionit të FA për pastrimin e asgjësimin e municioneve të paplasura, por edhe në shërbim të komunitetit për eliminimin e rreziqeve të municioneve të gjetura.

Specialistët EOD eliminojnë rrezikun e municioneve të gjetura në Maliq

Specialistët xhenierë EOD të Komandës Mbështetëse, pas sinjalizimit për gjetje municionesh të paplasura në fshatin Veliternë në Bashkinë Maliq, kanë shkuar menjëherë në vendngjarje dhe pas kryerjes së vlerësimit të rastit, ndoqën procedurat për mënjanimin e rrezikut të municioneve të evidentuara, në mes të të cilave kishte granata dore mësymëse, duke përfunduar kështu detyrën me sukses.

Komanda Mbështetëse ka dhënë kontribut të konsiderueshëm në vite, duke shpalosur një kapacitet të vyer jo vetëm në shërbim të misionit të Forcave të Armatosura për pastrimin e asgjësimin e municioneve të paplasura, por edhe në shërbim të komunitetit për eliminimin e rreziqeve të municioneve të gjetura.

Pas përfundimit të operacionit municionet e pa plasura u transportuan për në Batalionin e Xhenios, ku do të magazinohen deri në asgjësimin përfundimtar të tyre.

Stërvitja

Qëllimi i stërvitjes ishte kompaktësimi dhe koordinimi i veprimeve ndërmjet efektivëve dhe mjeteve për kryerjen e operacioneve SAR në det.

Zhvillohet stërvitja “Vlora SAREX 2022”

Në rajonin e Vlorës u zhvillua stërvitja “Vlora SAREX 2022”, në të cilën morën pjesë efektivë dhe mjete të Forcës Detare, Policisë Kufitare dhe Migrationit dhe institucioneve të tjera me interesa në det.

Qëllimi i stërvitjes ishte kompaktësimi dhe koordinimi i veprimeve ndërmjet efektivëve dhe mjeteve për kryerjen e operacioneve SAR në det. Gjatë stërvitjes u zhvilluan skenarë të kërkim-shpëtimit (SAR) të njeriut në det, evakuim i personelit nga anija me zjarr në bord dhe dhënia e ndihmës ndaj anijes në rast përfshirje nga zjarri. Stërvitja u ndoq nga komandanti i Forcës Detare kundëradmiral Adnan Agastra, shoqëruar nga komandanti i Flotiljes Detare Pashaliman kapiten i rangut I Sabri Gjinollari, pjesëmarrës ishin gjithashtu përfaqësues të pushtetit lokal dhe institucioneve të tjera me interesa në det.

Në përfundim të stërvitjes, mjetet detare parakaluan në formacion të njëjtë, para vendit ku ndodheshin autoritetet më të larta ushtarake dhe përfaqësues të institucioneve të tjera.

Zhvillohet aktiviteti “Ditë e Hapur” në Batalionin III të Këmbësorisë (b3k) të Forcës Tokësore

Batalioni III i Këmbësorisë (b3k) i Forcës Tokësore, organizoi dhe zhvilloi aktivitetin “Ditë e Hapur”, në bashkëpunim me gjimnazet “Muhamer Janina” i Bashkisë së Dimalit dhe “Nënshkruesi i Pavarësisë Nebi Sefa” i Bashkisë Lushnje, si dhe me mbështetjen e Qendrës së Personel-Rekrutimit.

Synimi i “Ditës së Hapur” ishte njohja e të rinjve, kryesisht maturan të, me misionin e Forcave të Armatosura dhe ndjekja nga afër e një dite pune/stërvitjeje në b3k.

Ata, u pritën fillimisht nga komandanti i këtij reparti n/ kolonel Gëzim Marku, i cili pasi bëri një ekspozitë të përgjith-

shme të misionit të repartit që ai drejton, i ftoi më pas vizitorët të shohin nga afër ambientet e stërvitjes si dhe disa demonstrime stërvitore, nga efektivet e b3k.

Me mjaft interes u ndoqën nga gjimnazistët stacionet stërvitore të alpinizmit, përgatitjes fizike, kalimi i pengesave, çlirim pengu etj., ku një pjesë e mirë e tyre patën mundësinë që të provojnë të jenë edhe vetë për pak minuta nën adrenalinën që të japin trajnime të tilla. Gjatë zhvillimit të “Ditës së Hapur” gjimnazistët patën mundësinë të marrin gjithashtu edhe të gjithë informacionin e nevojshëm për hapat që ndiqen për t’u bërë pjesë e Forcave të Armatosura nëpërmjet stendës së ngritur nga

Qendra e Personel-Rekrutimit.

Aktiviteti, vijoi me vizitën në stacionin e ekspozimit të armatimit mjeteve dhe pajisjeve në përdorim nga personeli i b3k gjatë stërvitjes së tyre të përditshme dhe u mbyll me një program artistik ku gjimnazistët u bashkuan me trupat ushtarake nën ritmet e muzikës.

Ata u larguan nga ambientet e b3k të Forcës Tokësore, me mbresa dhe kujtime të veçanta të një dite ndryshe.

Zhvillimi i “Ditës së Hapur”, do të vijojë edhe në të ardhmen në Forcën Tokësore me qëllimin e afrimit të të rinjve me pranë me Forcat e Armatosura.

Stërvitja

Forcat Speciale, pjesë e stërvitjes “Trojan Footprint”

Pjesëtarë të Forcave Speciale, marrin pjesë në stërvitjen më të madhe të Forcave Speciale të 30 vendeve anëtare të NATO-s, e koduar “Trojan Footprint” në Greqi.

Stërvitja

Kontingjenti i KFOR-1 finalizon ciklin e trajnimeve me stërvitjen “Fire Phobia”

Kontingjenti i KFOR-1 ka finalizuar ciklin e trajnimeve me stërvitjen “Fire Phobia” në Novo Selo, ku falë profesionalizmit të treguar u arrit certifikimi i plotë i kontingjentit.

Për të ecur përpara, nevojitet një fokus më i fortë në futjen e kuotave legislative si dhe rregulla shtesë që sigurojnë dukshmëri të barabartë të kandidatëve femra dhe meshkuj brenda sistemit përkatës zgjedhor (p.sh. listat me zinxhir) për të përkthyer listat e kandidatëve në përputhje në rezultate zgjedhore.

Instituti European i Barazisë Gjinore

Vendet me kuota të ligjshme mund të arrijnë balancën gjinore në parlamente deri në vitin 2026, vendet e tjera për afro njëzet vjet

Gjatë 20 viteve të fundit, balanca gjinore (kuota prej të paktën 40% e secilës gjini) është përmirësuar në parlamentet e shteteve anëtare të BE-së. Aplikimi i kuotave legislative që synon të sigurojë një proporcion minimal të secilës gjini mes kandidatëve ka luajtur një rol kyç.

Në fakt, provat sugjerojnë se aplikimi i kuotave legislative ka pasur një ndikim pozitiv në arritjen e balancës gjinore në parlamente. Që nga viti 2004, përqindja e grave deputete në vendet me kuota kandidate legislative u dyfishua, ndërsa vendet pa kuota filluan nga një bazë më e lartë, por përfunduan më të ulëta. Nëse të dy grupet vazhdojnë me ritmet e tyre përkatëse të ndryshimit, vendet me kuota të ligjshme do të arrijnë ekuilibrin gjinor deri në vitin 2026, ndërsa grupi "pa veprim" do të zgjasë më shumë se dy dekada.

Aktualisht, përbërja e asambleve politike dhe drejtuesve në të gjitha nivelet territoriale ende shumë shpesh dëshon të pasqyrojë diversitetin gjinor të popullatave që ato përfaqësojnë.

"Të dhënat statistikore për balancën gjinore në politikë tregojnë se mungesa e barazisë mbizotëron në të gjitha nivelet: nga BE-ja në nivelin lokal. Kjo do të thotë se gratë kanë mundësi më të vogla dhe të kufizuara për të ndikuar në vendimet që prekin të gjitha fushat e politikave, si dhe jetën tonë të përditshme. Është e qartë se ne duhet të ndërmarrim veprime të vendosura për të promovuar përfaqësim politik më të balancuar gjinor", - Robert Biedron, Kryetar i Komitetit të FEMM për të Drejtat e Grave dhe Barazisë Gjinore

Ndërsa gratë janë të përfaqësuara mirë në politikë në nivel të BE-së me Komisionin aktual European që demonstroi barazi të plotë gjinore, përfaqësimi i grave midis anëtarëve të Parlamentit European (PE) mbetet i ulët në disa Shtete Anëtare. Në nivel kombëtar, gratë përbëjnë vetëm një të tretën e anëtarëve të parlamentit kombëtar, dhe në nivelet rajonale dhe lokale/komunale në mbarë BE-në, gratë kryesojnë vetëm një në pesë asamble. Për të ecur përpara, nevojitet një fokus më i fortë në futjen e kuotave legislative si dhe rregulla shtesë që sigurojnë dukshmëri të barabartë të kandidatëve femra dhe meshkuj brenda sistemit përkatës zgjedhor (p.sh. listat me zinxhir) për të përkthyer listat e kandidatëve në përputhje në rezultate zgjedhore.

"Kuotat e ligjshme në parlamente të shoqëruara me rregulla për të garantuar shikueshmëri të barabartë të kandidatëve femra dhe meshkuj janë dëshmuar se janë mjete të fuqishme. Nëse i zbatojmë këto mjete në mënyrë të vazhdueshme dhe në të gjitha nivelet në të gjithë BE-në, ne mund t'i bëjmë parlamentet e balancuara gjinore realitet brenda pak vitesh", - Carlien Scheele, Drejtor i EIGE

Gjatë muajve të ardhshëm, EIGE do të nxjerrë në pah si problemet ashtu edhe zgjidhjet për të treguar sesi #3HapatPërpara mund të bëhet një plan i gjerë veprimi për të gjithë që duhet të bashkohen për ta bërë realitetin e barazisë gjinore për të gjithë.

Konferenca për Ardhmërinë e Europës

Ndërhyrjet e delegatëve të autoriteteve lokale dhe rajonale në seancën plenare përfundimtare të Konferencës për Ardhmërinë e Europës

Më 29 dhe 30 prill, sesioni Plenar i Konferencës për të Ardhmen e Europës u takua për herë të fundit dhe ra dakord për një grup prej 49 propozimesh që përfshijnë më shumë se 300 masa se si të arrihen ato, në 9 tema, nga demokracia europiane te klima, ndryshimi nëpërmjet rritjes ekonomike dhe vendeve të punës, bazuar në 178 rekomandime nga Panelet e Qytetarëve Europeanë, të dhëna nga Panelet Kombëtare dhe ngjarjet, dhe 43 734 kontribute mbi 16 274 ide të regjistruara në platformën dixhitale shumëgjuhëshe. Përfaqësuesit e Parlamentit European, Këshillit, Komisionit dhe përfaqësues nga parlamentet kombëtare shprehën konsensus mbi propozimet. Anëtarët e delegacionit të autoriteteve vendore dhe rajonale e shoqëruan këtë proces duke qenë të pranishëm në çdo grup pune, duke organizuar vetë konsultimet e qytetarëve dhe duke injektuar ide në platformën shumëgjuhëshe, shprehën qëndrimin e tyre për këto propozime.

Apostolos Tzitzikostas (EL/EPP), President i Komitetit European të Rajoneve, Kryetar i delegacionit të autoriteteve lokale dhe rajonale dhe anëtar i grupit të punës për Demokracinë Europiane, në fjalën e tij deklaroi: "Ne e shohim këtë konferencë si një mesazh të shpresojmë dhe është në duart tona ta bëjmë realitet këtë shpresë. Bashkimi ynë mund të mbijetojë vetëm nëse qytetarët tanë kujdesen për të dhe besojnë në të. Dhe është e mundur vetëm nëse BE përfaqëson një ndërtim nga poshtë lart, jo një nga lart-poshtë një".

"I mirëpres propozimet ekzistuese të qytetarëve për të thjeshtuar procesin e vendimmarrjes së BE-së bazuar në filializimin dhe qeverisjen në shumë nivele dhe për t'i bërë institucionet e BE-së më të kuptueshme. Ne mbështesim idenë për të përshtatur emrat e institucioneve të BE-së me mjediset kombëtare.

Në këtë kuptim, ne sugjerojmë gjithashtu përshtatjen e emrit të Komitetit European të Rajoneve në Asambllën Europiane të rajoneve dhe komunave me një rol më të fortë dhe në përputhje me mandatin demokratik të 1.2 milionë politikanëve të zgjedhur drejtpërdrejt nga rajonet, qytetet dhe fshatrat".

Ai përfundoi: "Kjo Konferencë nuk mund të dështojë. Është thelbësore të angazhohemi për vazhdimin e saj, kështu që le të angazhohemi për një konventë që do të na çojë në një ndryshim traktati shumë të nevojshëm. Le t'i bëjmë zgjedhjet e ardhshme europiane një shenjë të rinovimit europian bazuar në rezultatet e kësaj Konferencë për ta sjellë Europën më pranë qytetarëve të saj dhe brezave të rinj".

Vasco Alves Cordeiro (PT/PES), zëvendës president i parë i Korporatës së dhe anëtar i punës për Demokracinë Europiane shtoi: "Nuk mjafton vetëm të thirret në meritën politike të nisjes së një procesi konsultimi dhe dialogu. Tani, detyrimi është të ndiqet. Këto nuk janë propozime të qytetarëve apo politikanëve, por janë propozime të europianëve me të vërtetë të përkushtuar ndaj projektit të Bashkimit European".

Muhterem Aras (DE/Të Gjelbërit) i cili ishte anëtar i grupit të punës për ndryshimet klimatike dhe mjedisin, mori fjalën në seancën plenare, duke thënë: "Këto rekomandime nuk duhet të zhduken në sirtar. Përgjegjësia tani është e institucioneve të BE-së. Ata duhet t'i shohin seriozisht, duhet të komunikojnë në mënyrë transparente se cilat rekomandime do të zbatohen dhe kur, po aq transparente, duhet të komunikojnë pse disa rekomandime nuk mund të zbatohen. Jam i bindur se kemi nevojë për një vazhdim dhe një konventë.

Clotilde Armand, kryetare e bashkisë së sektorit 1 të Bukureshtit dhe një nga 12 përfaqësuesit e zgjedhur nga autoritetet lokale dhe rajonale që ishte pjesë e grupit të punës për "Një ekonomi më të fortë, drejtësi sociale dhe vende pune", tha në seancën plenare: "Dua të falënderoj qytetarët dhe Institucionet e BE-së për të njohur se më shumë se 1 milion liderë lokalë dhe rajonalë janë partnerë thelbësorë për të ndërtuar këtë Union dhe për të mbajtur të fortë demokracinë europiane. Ligjëbërësit kanë një aleat me komunitetin lokal, ne mund të ndërtojmë një bashkim që funksionon më mirë në terren."

Në Ditën e Europës (9 maj), tre bashkë-kryesuesit e Bordit Ekzekutiv të Konferencës do t'ua paraqesin raportin përfundimtar të Konferencës Presidentëve të institucioneve të BE-së në një ceremoni në Parlamentin European në Strasburg.

Siguria e gazetarëve është një prioritet i BE-së. BE-ja po ofron mbështetje urgjente për mediat dhe gazetarët që mbulojnë luftën në Ukrainë, duke përfshirë mbështetje psikologjike, helmata dhe pajisje të tjera mbrojtëse, si dhe financime për mbulimin e pagave.

Siguria e gazetarëve

Dita Botërore e Lirisë së Shtypit, 3 maj 2022: Deklaratë e Përfaqësuesit të Lartë në emër të Bashkimit European

Ndërsa shënojmë Ditën Botërore të Lirisë së Shtypit, gazetarë të guximshëm, ekupe kameramanësh, reporterë, fotografë dhe blogerë po rrezikojnë jetën e tyre për të na mbajtur të informuar për agresionin ushtarak të paprovokuar dhe të pajustificuar të Rusisë kundër Ukrainës.

Forcat ruse po ndalojnë, rrëmbejnë ose rrëmbejnë dhe synojnë gazetarë dhe aktorë të shoqërisë civile për të penguar botën të dëgjojë të vërtetën. Ne i bëjmë thirrje me forcë Federatës Ruse që të ndalojë menjëherë sulmet dhe praktikën e tilla. Sipas platformës së Këshillit të Europës për mbrojtjen e gazetarëve dhe sigurisë së gazetarëve, tashmë 10 punonjës të medias ukrainase dhe ndërkombëtare u vranë dhe shumë të tjerë u plagosën.

Siguria e gazetarëve është një prioritet i BE-së. BE-ja po ofron mbështetje urgjente për mediat dhe gazetarët që mbulojnë luftën në Ukrainë, duke përfshirë mbështetje psikologjike, helmata dhe pajisje të tjera mbrojtëse, si dhe financime për mbulimin e pagave.

Duke raportuar nga vijat e para dhe duke hedhur dritë mbi shkeljet e rënda të të drejtave të njeriut dhe shkeljet e ligjit ndërkombëtar humanitar të kryera nga forcat e armatosura ruse, gazetarët kontribuojnë në mënyrë të rëndësishme në kundër-dezinformimin dhe manipulimin e informacionit rreth pushtimit. Ata luajnë një rol vendimtar për të siguruar që këto mizori të mos mbeten të pandëshkuara. Ata që janë përgjegjës do të mbajnë përgjegjësi për veprimet e tyre.

Në Rusi dhe Bjellorusi, pavarësisht rrezikut të dënimeve me burgim afatgjatë dhe arrestimeve të zgjatura, mediat

e pavarura të guximshme dhe gazetarët individualë përipiqen të informojnë për luftën e zhvilluar nga udhëheqja ruse kundër Ukrainës dhe mizoritë e kryera kundër popullit ukrainas.

Ashtu si ata, shumë gazetarë dhe punonjës të medias të pavarur dhe të përkushtuar në mbarë botën vazhdojnë të ekspozojnë padrejtësitë në vendet e tyre dhe të kontribuojnë në ndërtimin e një të ardhmeje më të mirë. Shumë prej

tyre pavarësisht ngacmimeve, dhunës dhe frikësimeve të përditshme, si në internet ashtu edhe jashtë saj.

Bashkimi European qëndron me ta. Shtypi i lirë mundëson një shoqëri më demokratike, më të fortë dhe gjithëpërfshirëse dhe është thelbësor në mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të njeriut. Ne do të vazhdojmë të luftojmë për lirinë e shtypit dhe të mos tërhiqemi.

Bashkimi European i Shëndetit: Një hapësirë europiane e të dhënave shëndetësore për njerëzit dhe shkencën

Komisioni European nisi "Hapësirën Europiane të të Dhënave Shëndetësore" (EHDS), një nga blloqet qendrore të ndërtimit të një Unioni të fortë European të Shëndetit. EHDS do të ndihmojë BE-në të arrijë një hap kuantik përpara në mënyrën se si kujdesi shëndetësor u ofrohet njerëzve në të gjithë Europën. Ai do t'i fuqizojë njerëzit të kontrollojnë dhe të përdorin të dhënat e tyre shëndetësore në vendin e tyre ose në shtetet e tjera anëtare. Ai nxit një treg të vërtetë të vetëm për shërbimet dhe produktet shëndetësore dixhitale. Dhe ofron një kuadër të qëndrueshëm, të besueshëm dhe efikas për përdorimin e të dhënave shëndetësore për kërkime, inovacione, politikëbërje dhe aktivitete rregullatore, duke siguruar përputhshmëri të plotë me standardet e larta të mbrojtjes së të dhënave të BE-së. Zëvendës presidenti i Komisionit European, Margaritis Schinas, tha: "Jam krenar të shpall hapësirën e parë të përbashkët të të dhënave të BE-së në një zonë specifike. Hapësira Europiane e të Dhënave Shëndetësore do të jetë një 'fillim i ri' për politikën shëndetësore dixhitale të BE-së, duke i bërë të dhënat shëndetësore të funksionojnë për qytetarët dhe shkencën. Sot, ne po hedhim themelet për akses të sigurt dhe të besueshëm në të dhënat shëndetësore që janë plotësisht në përputhje me vlerat themelore që mbështesin BE-në." Komisionerja për Shëndetin dhe Sigurinë Ushqimore, Stella Kyriakides, tha: "Sot ne po vendosim një shtyllë tjetër për Bashkimin Evropian të Shëndetit. Vizioni ynë po bëhet realitet. Hapësira Europiane e të Dhënave Shëndetësore është një ndryshim themelor i lojës për transformimin dixhital të kujdesit shëndetësor në BE. Ai vendos qytetarët në qendër të tij, duke i fuqizuar ata me kontroll të plotë mbi të dhënat e tyre për të marrë një kujdes më të mirë shëndetësor në të gjithë BE-në. Këto të dhëna, të aksesuara nën masa mbrojtëse të forta për sigurinë dhe privatësinë, do të jenë gjithashtu një thesar për shkencëtarët, studiuesit, novatorët dhe politikëbërësit që punojnë në trajtimin e ardhshëm shpëtimtar. BE-ja po bën një hap vërtet historik përpara drejt kujdesit shëndetësor dixhital në BE."

Komisioni trajton paditë abuzive kundër gazetarëve dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut 'SLAPP'

Komisioni European po ndërmerr veprime për të përmirësuar mbrojtjen e gazetarëve dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut nga proceset gjyqësore abuzive. Paditë strategjike kundër pjesëmarrjes publike, të njohura zakonisht si 'SLAPP' (shuplaka), janë një formë e veçantë ngacmimi që përdoret kryesisht kundër gazetarëve dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut për të parandaluar ose penalizuar të folurit për çështje me interes publik. Direktiva e propozuar mbulon SLAPP-et në çështjet civile me implikime ndërkufitare. Ai u mundëson gjyqtarëve që të hedhin poshtë me shpejtësi paditë e pabaza kundër gazetarëve dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut. Ai gjithashtu përcakton disa masa mbrojtëse procedurale dhe mjete juridike, të tilla si kompensimi për dëmet dhe dënimet bindëse për ngritjen e padive abuzive. Komisioni po miraton gjithashtu një Rekomandim plotësues për të inkurajuar Shtetet Anëtare që të harmonizojnë rregullat e tyre me ligjin e propozuar të BE-së edhe për çështjet e brendshme dhe në të gjitha procedurat, jo vetëm për çështjet civile. Rekomandimi u bën thirrje gjithashtu shteteve anëtare të marrin një sërë masash të tjera, të tilla si trajnimi dhe ngritja e ndërgjegjësimit, për të luftuar kundër SLAPP-ve.

Zëvendës presidentja për vlerat dhe transparencën, Vera Jourová tha: "Ne premtuam të mbrojmë gazetarët dhe mbrojtës më të mirë të të drejtave të njeriut kundër atyre që përipiqen t'i mbyllin gojën. Ligji i ri e bën këtë. Në një demokraci, pasuria dhe fuqia nuk mund t'i japin askujt një avantazh mbi të vërtetën. Me këto masa ne po ndihmojmë për të mbrojtur ata që rrezikojnë dhe flasin kur interesi publik është në rrezik, kur ata raportojnë për shembull për akuza për pastrim parash dhe korrupsion, çështje mjedisore dhe klimatike ose çështje të tjera që janë të rëndësishme për të gjithë ne".

Komisioneri për Drejtësinë, Didier Reynders, tha: "Ushtrimi aktiv i të drejtës themelore për lirinë e shprehjes dhe informacionit është çelësi për një demokraci

të shëndetshme dhe të lulëzuar. BE-ja do ta mbrojë gjithmonë këtë të drejtë. Sot, ne po ndërmarrim hapa të rëndësishëm për të mbrojtur gazetarët dhe shoqërinë civile të cilët janë gjithnjë e më shumë nën kërcënimin e SLAPP-ve. SLAPP vonon apo edhe pengon publikimin e deklaratave të interesit publik SLAPP-et gjithashtu përbëjnë një barrë të panevojshme për gjykatat. Tani po ofrojmë instrumente për të mbajtur nën kontroll këtë praktikë abuzive."

Propozim për një ligj të BE-së kundër SLAPP-ve

Direktiva e propozuar u ofron gjykatave dhe objektivave të SLAPP-ve mjetet për të luftuar kundër proceseve gjyqësore qartazi të pabazuara ose abuzive. Masat mbrojtëse të propozuara do të zbatohen në çështjet

civile me implikime ndërkufitare. Masat mbrojtëse pritet të përfitojnë veçanërisht gazetarët dhe personat ose organizatat e angazhuara në mbrojtjen e të drejtave themelore dhe një sërë të drejtash të tjera, të tilla si të drejtat mjedisore dhe klimatike, të drejtat e grave, të drejtat LGBTIQ, të drejtat e njerëzve me një prejardhje racore ose etnike të pakicës, të drejtat e punës ose liritë fetare, por mbulohen të gjithë personat e përfshirë në pjesëmarrje publike për çështje me interes publik. Masat mbrojtëse janë synuar për të siguruar ekuilibrin e aksesit në drejtësi dhe të drejtave të privatësisë me mbrojtjen e lirisë së shprehjes dhe informacionit. Elementet kryesore të propozimit janë:

- Pushimi i parakohshëm i një procedure gjyqësore haptazi të pabazuar

- gjykatat do të jenë në gjendje të marrin një vendim të hershëm për pushimin e procedurës nëse rasti është haptazi i pabazuar. Në një situatë të tillë, barra e provës do të jetë mbi paditësin për të provuar se çështja nuk është qartazi e pabazuar;

- Shpenzimet procedurale - do të jetë për paditësin që të përballojë të gjitha shpenzimet, duke përfshirë tarifat e avokatit të të pandehurit, nëse një çështje pushohet si abuzive;

- Kompensimi i dëmeve - objektivi i SLAPP do të ketë të drejtë të kërkojë dhe të marrë kompensim të plotë për dëmin material dhe jomaterial;

- Dënimet bindëse për të parandaluar paditësin nga fillimi i procedurave gjyqësore abuzive, gjykatat do të jenë në gjendje të vendosin dënime bindëse ndaj atyre që sjellin raste të tilla në gjykatë.

- Mbrojtja kundër gjykimeve të vendeve të treta - Shtetet Anëtare duhet të refuzojnë njohjen e një vendimi që vjen nga një vend jo anëtar i BE-së, kundër një personi me vendbanim në një shtet anëtar, nëse procedimet do të rezultojnë haptazi të pabazuara ose abuzive sipas ligjit të Shtetit Anëtar. Objektivi gjithashtu do të jetë në gjendje të kërkojë kompensim për dëmet dhe kostot në një Shtet Anëtar ku ai ose ajo ka vendbanimin.

MSC. MIMOZA GOLIKJA

Situata e Sigurisë

Konsultimet politike të NATO-s me Armeninë, Azerbajxhanin dhe Gjeorgjinë

Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të NATO-s për Kaukazin dhe Azinë Qendrore, Javier Colomina, udhëtoi para disa ditësh, në Kaukazin e Jugut, duke vizituar Armeninë, Azerbajxhanin dhe Gjeorgjinë. Ai zhvilloi konsultime politike me Presidentin dhe Kryeministrin e Armenisë, Kryeministrin e Gjeorgjisë dhe Presidentin e Azerbajxhanit, si dhe me zyrtarë të tjerë të lartë të qeverisë. Në Gjeorgji ai gjithashtu mori pjesë në një seancë të Komisionit Parlamentar të Sigurisë dhe Mbrojtjes dhe u takua me përfaqësues të shoqërisë civile. Diskutimet u fokusuan në çështjet e sigurisë rajonale dhe perspektivat për dialog të mëtejshëm politik dhe bashkëpunim praktik me këto vende partnere të rëndësishme, veçanërisht në kontekstin e pushtimit të paprovokuar dhe brutal të Rusisë në Ukrainë dhe të përgatitjeve përfundimtare për Samitin e NATO-s 2022 në Madrid, në fund të qershorit. Ky ishte udhëtimi i tij i dytë zyrtar në Kaukazin e Jugut, që nga emërimi i tij në shtator 2021.

NATO dhe Azerbajxhani, partneritet dhe bashkëpunim
Azerbajxhani bashkëpunon me aleatët dhe vendet e tjera partnere në shumë fusha, përfshirë reformën e sigurisë dhe të mbrojtjes dhe kundër terrorizmit. Mbështetja për përpjekjet reformuese të vendit është gjithashtu një prioritet. Marrëdhëniet me NATO-n filluan në vitin 1992, kur Azerbajxhani iu bashkua Këshillit të Bashkëpunimit të Atlantikut të Veriut. Ky forum për dialog u pasua në vitin 1997 nga Këshilli i Partneritetit Euro-Atlantik, i cili bashkon të gjithë aleatët dhe vendet partnere në zonën euro-atlantike. Ndërsa bashkëpunimi dypalësh filloi kur Azerbajxhani iu bashkua programit të Partneritetit për Paqe (PP) në 1994. Falë pjesëmarrjes së rregullt në aktivitetet e PFP, Azerbajxhani ka qenë në gjendje të kontribuojë aktivisht në sigurinë euro-atlantike duke mbështetur operacionet e mbështetjes së paqes të udhëhequra nga NATO. Aktivitetet bashkëpunuese, planet e reformave dhe proceset e dialogut politik janë të detajuara në Planin e Veprimit të Partneritetit Individual të Azerbajxhanit (IPAP), për të cilin është rënë dakord bashkërisht. Nga ana tjetër NATO nuk ka asnjë rol të drejtpërdrejtë në negociatat që synojnë zgjidhjen e konfliktit të Nagorno-Karabakut, të cilat po zhvillohen në kuadër të Grupit Minsk të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Europë (OSBE). Megjithatë, NATO inkurajon të gjitha palët që të vazhdojnë përpjekjet e tyre që synojnë një zgjidhje paqësore të konfliktit.

Por Azerbajxhani ka dhënë mbështetje për operacionet dhe misionet e udhëhequra nga NATO. Nga viti 1999 deri në vitin 2008, trupat nga Azerbajxhani ishin pjesë e forcës paqeruajtëse të udhëhequr nga NATO në Kosovë (KFOR). Azerbajxhani mbështeti në mënyrë aktive Forcën Ndërkombëtare të Asistencës për Sigurinë (ISAF) të udhëhequr nga NATO në Afganistan nga viti 2002 deri në fund të operacionit të udhëhequr nga NATO në 2014. Vendi gjithashtu mbështeti Misionin e Mbështetjes Vendimtare (RSM) për të trajnuar, këshilluar dhe ndihmuar Forcat afgane të sigurisë dhe kontribuan në Fondin e Mirëbesimit të NATO-s, të Ushtrisë Kombëtare Afgane. Azerbajxhani ka një interes afatgjatë në mbrojtjen e infrastrukturës kritike të energjisë, duke përfshirë kundër sulmeve terroriste, dhe Ministria e Sigurisë Kombëtare ka punuar me elementet e NATO-s për të krijuar një Qendër Ndërkombëtare të Trajnimit Anti-Terrorizëm.

Armeni - NATO, bashkëpunim në fushën e mbrojtjes, në çështjet politike dhe të sigurisë
Armenia nga ana tjetër është një vend partner i Aleancës që kontribuon në operacionet e udhëhequra nga NATO dhe bashkëpunon me aleatët dhe vendet e tjera partnere në shumë fusha të tjera. Një prioritet kyç për NATO-n është të forcojë dialogun politik dhe të ofrojë këshilla dhe ndihmë të fokusuar në mbështetje të përpjekjeve për reformën demokratike, institucionale dhe të mbrojtjes në Armeni. Marrëdhëniet me NATO-n Armenia i filloi në vitin 1992, kur Armenia iu bashkua Këshillit të Bashkëpunimit të Atlantikut të Veriut. Ky forum për dialog u pasua në vitin 1997 nga Këshilli i Partneritetit Euro-Atlantik, i cili bashkon të gjithë aleatët dhe vendet partnere në zonën euro-atlantike. Bashkëpunimi dypalësh NATO-Armeni, filloi kur Armenia iu bashkua programit të Partneritetit për Paqe (PP) në 1994. Armenia është një kontribuues aktiv

në operacionin e udhëhequr nga NATO në Kosovë. Programi i bashkëpunimit të Armenisë me NATO-n është përcaktuar në një Plan Veprimi të Partneritetit Individual (IPAP), i cili është rënë dakord bashkërisht. Gama e gjerë e IPAP do të thotë që Armenia bashkëpunon me NATO-n jo vetëm në sferën e mbrojtjes, por edhe në çështjet politike dhe të sigurisë, standardet demokratike, sundimin e ligjit dhe luftën kundër korrupsionit.

Edhe këtu si në Azerbajxhan, NATO nuk ka asnjë rol të drejtpërdrejtë në negociatat që synojnë zgjidhjen e konfliktit të Nagorno-Karabakut, të cilat po zhvillohen në kuadër të Grupit Minsk të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Europë (OSBE). Megjithatë, NATO inkurajon të gjitha palët që të vazhdojnë përpjekjet e tyre që synojnë një zgjidhje paqësore të konfliktit.

Që nga viti 2002, nga ana e saj, Armenia ka marrë pjesë në Procesin e Planifikimit dhe Rishikimit të PFP (PARP), i cili ndihmon në zhvillimin e aftësisë së forcave të Armenisë për të punuar me forcat e NATO-s në operacione. Një prioritet kyç për Armeninë është të sigurojë kontrollin demokratik të forcave të armatosura. NATO ka mbështetur gjithashtu futjen e personelit civil në Ministrinë Armene të Mbrojtjes. Në vitin 2008, Armenia iu bashkua Programit të NATO-s për Rritjen e Arsimit të Mbrojtjes (DEEP) për të ndihmuar në reformimin e institucioneve të saj profesionale të arsimit ushtarak. DEEP kontribuoi në hartimin e Konceptit të Arsimit Ushtarak Armen, zhvillimin e disa kurseve të specializuara të trajnimit dhe krijimin e Universitetit të Kërkimit të Mbrojtjes Kombëtare në Jerevan. Në vitin 2013, Ministria Armene e Mbrojtjes iu bashkua programit të NATO-s për Ndërtimin e Integritetit (BI). Pasi Armenia të përfundojë Procesin e Vetë-Vlerësimit dhe Rishikimit të NATO-s (i cili filloi në 2014), vendi do të përfitojë nga mbështetja e përshtatur e NATO-s BI për të përmirësuar praktikën e qeverisjes së mirë dhe për të reduktuar rreziqet e korrupsionit në sektorin e mbrojtjes. NATO dhe aleatët individualisht kanë mbështetur përpjekjet e Armenisë për të zhvilluar ndërveprimin me forcat e NATO-s të Batalionit Paqeruajtës Armen dhe për të mundësuar që ajo të bëhet një strukturë me mbështetje luftarakë shoqëruese dhe njësi mbështetëse të shërbimit luftarak. Por

edhe Armenia gjithashtu nga ana e saj ka kontribuar me trupa në Forcën e NATO-s në Kosovë (KFOR) që nga viti 2004. Nga viti 2009, Armenia gjithashtu mbështeti Forcën Ndërkombëtare të Asistencës për Sigurinë (ISAF) të udhëhequr nga NATO në Afganistan dhe, pas përfundimit të misionit të ISAF, mbështeti përpjekjet e udhëhequra nga NATO për të trajnuar, këshilluar dhe ndihmuar forcat afgane të sigurisë, në misionin Mbështetja e Vëndosur (RSM). Kurse NATO mbështet Armeninë nëpërmjet një Fondi të Mirëbesimit, i cili ka objektivin e dyfishtë për të mbështetur çmilitarizimin, çmontimin dhe asgjësimin e automjeteve ushtarake të çmontuara, si dhe të ofrojë edukim për rrezikun e minave mbi mbetjet shpërthyes të luftës (ERW). Armenia punon me Qendrën e Koordinimit të Reagimit ndaj Fatkeqësive Euro-Atlantike të NATO-s (EADRCC) për të përmirësuar gatishmërinë dhe aftësitë e reagimit ndaj emergjencave, për t'u marrë me fatkeqësitë dhe kërcënimet asimetrike, për të përmirësuar planifikimin e emergjencës dhe për të kontribuar në operacionet ndërkombëtare të ndihmës ndaj fatkeqësive. NATO dhe Armenia kanë bashkëpunuar gjithashtu për krijimin e Qendrës Kombëtare të Menaxhimit të Krizave në Jerevan. Që nga viti 1993, Armenia është angazhuar me Programin e NATO-s Shkenca për Paqe dhe Siguri (SPS). Fushat kryesore për bashkëpunim kanë përfshirë mbrojtjen kundër agjentëve kimikë, biologjikë, radiologjikë dhe bërthamorë (CBRN), kundër terrorizmit dhe teknologjisë së përparuar. Armenia organizon një Javë vjetore të NATO-s, për të rritur ndërgjegjësimin publik për bashkëpunimin e NATO-s dhe Armenisë.

Gjeorgjia aspiron të anëtarësohet në Aleancë
Gjeorgjia është një nga partnerët më të ngushtë të NATO-s në Kaukaz. Ajo aspiron të anëtarësohet në Aleancë. Me kalimin e kohës, një gamë e gjerë bashkëpunimi praktik është zhvilluar midis NATO-s dhe Gjeorgjisë, e cila mbështet përpjekjet për reforma të Gjeorgjisë dhe synimin e saj për integrimin euroatlantik. Gjeorgjia nga ana e saj kontribuon në operacionin 'Sea Guardian' të udhëhequr nga NATO dhe bashkëpunon me aleatët dhe vendet e tjera partnere në shumë fusha të tjera.

Gjeorgjia rifitoi pavarësinë në vitin 1991. Një vit më pas, NATO vendosi marrëdhënie me Gjeorgjinë kur ajo u bashkua me Këshillin e Bashkëpunimit të Atlantikut të Veriut. Ky forum për dialog u pasua në vitin 1997 nga Këshilli i Partneritetit Euro-Atlantik, i cili bashkon të gjithë aleatët dhe vendet partnere në zonën euro-atlantike. Bashkëpunimi praktik dypalësh filloi kur Gjeorgjia iu bashkua Partneritetit për Paqe (PP) dhe u thellua pas "Revolucionit të Trëndafilave" në 2003, kur qeveria e re avancoi më tej për reforma më ambicioze. Aleatët ranë dakord në Samitin e Bukureshtit të vitit 2008, që Gjeorgjia do të bëhet anëtare e NATO-s, me kusht që të plotësojë të gjitha kërkesat e nevojshme, ky vendim që atëherë është rikonfirmuar në samitet e njëpasnjëshme të NATO-s. Pas krizës Rusi-Gjeorgji në gusht 2008, aleatët vazhdojnë të mbështesin integritetin territorial dhe sovranitetin e Gjeorgjisë brenda kufijve të saj të njohur ndërkombëtarisht dhe i bëjnë thirrje Rusisë të anulojë njohjen e rajoneve gjeorgjiane të Abkhozisë dhe Osetisë së Jugut si shtete të pavarura. Që nga viti 2008, Komisioni NATO-Gjeorgji (NGC) ofron kornizën për dialog të ngushtë politik dhe bashkëpunim në mbështetje të përpjekjeve për reforma dhe aspiratave euro-atlantike. Përgatitjet për anëtarësimin eventual janë çuar përpara përmes zhvillimit dhe zbatimit të Programeve Kombëtare Vjetore të njëpasnjëshme. Në korrik 2018, krerët e shteteve dhe qeverive u takuan me Gjeorgjinë dhe miratuan një Deklaratë që shënoi dhjetëvjetorin e NGC. Në Samitin e NATO-s të vitit 2014 në Uells, u lanca një paketë e konsiderueshme masash për të forcuar aftësinë e Gjeorgjisë për të mbrojtur veten dhe për të avancuar përgatitjet e saj për anëtarësim. Hapat e mëtejshëm për të ndihmuar në forcimin e aftësive mbrojtëse u morën në samitet e NATO-s në Varshavë në 2016 dhe në Bruksel në 2018. Një paketë thelbësore e rifikësuar NATO-Gjeorgji (SNGP) me afate të reja kohore dhe ambicie të përditësuara u miratua në dhjetor 2020.

Një Zyrë Ndërlidhëse e NATO-s u krijua në Gjeorgji në vitin 2010 për të mbështetur përpjekjet reformuese të vendit dhe programin e saj të bashkëpunimit me NATO-n. Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të NATO-s për Kaukazin dhe Azinë Qendrore është përgjegjës për koordinimin e përgjithshëm të politikës së partneritetit të NATO-s në këto dy rajone të rëndësishme strategjike. Përfaqësuesi Special punon ngushtë me udhëheqësit rajonalë për të rritur bashkëpunimin e tyre me Aleancën dhe ofron mbështetje të nivelit të lartë për punën e Zyrës Ndërlidhëse të NATO-s për Kaukazin në Tbilisi, Gjeorgji. Gjeorgjia ofron mbështetje të vlefshme për Operacionin 'Sea Guardian' të udhëhequr

nga NATO. Nga ana tjetër, Gjeorgjia kontribuoi me trupa në Forcën e Kosovës (KFOR) nga viti 1999 deri në vitin 2008. Gjeorgjia ishte një nga kontribuuesit më të mëdhenj të trupave të vendeve jo anëtare të NATO-s në Forcën Ndërkombëtare të Asistencës për Sigurinë në Afganistan, e cila përfundoi misionin e saj në vitin 2014. Ajo ishte gjithashtu një nga kontribuuesit kryesorë të përgjithshëm në misionin vijues "Resolute Support" (2015-2021) për të trajnuar, këshilluar dhe ndihmuar forcat afgane. Gjeorgjia mori pjesë në Operacionin 'Active Endeavour', një operacion kundër-terrorist i mbikëqyrjes detare në Detin Mesdhe, kryesisht përmes shkëmbimit të inteligjencës. Që nga viti 2016, vendi mbështet ndërgjegjësimin e situatës detare në kontekstin e operacionit detar 'Sea Guardian'.

NATO nga ana e saj ka reaguar ndaj krizës Rusi-Gjeorgji. Në një takim urgjent më 19 gusht 2008, ministrat e Jashtëm të NATO-s bënë thirrje për një zgjidhje paqësore dhe të qëndrueshme të konfliktit bazuar në respektimin e pavarësisë, sovranitetit dhe integritetit territorial të Gjeorgjisë.

Ata shprehën keqardhje për përdorimin e forcës, e cila nuk është në përputhje me angazhimet për zgjidhjen paqësore të konflikteve që si Gjeorgjia ashtu edhe Rusia kanë marrë në bazë të Partneritetit për Paqe si dhe marrëveshjeve të tjera ndërkombëtare. Aleatët shprehën shqetësim të veçantë për veprimet jo proporcionale ushtarake të Rusisë në rajonet separatiste të Osetisë së Jugut dhe Abkhozisë, duke bërë thirrje për tërheqjen e menjëhershme të trupave të saj nga zonat siç kërkohet sipas kushteve të marrëveshjes me gjashtë pikat të ndërmjetësuar nga Bashkimi Europian. Me kërkesën e Gjeorgjisë, aleatët ranë dakord të ofrojnë mbështetje në një sërë fushash, si vlerësimin e dëmeve në infrastrukturën civile dhe gjendjen e ministrisë së mbrojtjes dhe forcave të armatosura; mbështetja e rivendosjes së sistemit të trafikut ajror; dhe këshillimin për çështjet e mbrojtjes kibernetike. Më 27 gusht 2008, aleatët dënuan dhe bënë thirrje për anulimin e vendimit të Rusisë për të njohur rajonet e Osetisë së Jugut dhe Abkhozisë të Gjeorgjisë si shtete të pavarura. Ata vazhdojnë të mbështesin integritetin territorial dhe sovranitetin e Gjeorgjisë brenda kufijve të saj të njohur ndërkombëtarisht. Ata nuk i njohin zgjedhjet që janë zhvilluar që atëherë në rajonet e shkëputura, as nënshkrimin e të ashtuquajturave traktate midis Rusisë dhe këtyre rajoneve. Aleatët mirëpresin përpjekjet e Gjeorgjisë për të kërkuar një zgjidhje për krizat me rajonet e Osetisë së Jugut dhe Abkhozisë me mjete paqësore. Ata gjithashtu mirëpresin hapat që Gjeorgjia ka ndërmarrë në mënyrë të njëanshme ndaj Rusisë në vitet e fundit.

Grupet detare të NATO-s stërviten me Finlandën dhe Suedinë

Anijet nga Grupi i Përhershëm i Kundërmasave të Minave të NATO-s 1 (SNMCMG1) dhe Grupi i Përhershëm Detar i NATO-s Një (SNMG1) janë aktualisht në Detin Baltik për të ushtruar dhe kryer vizita portuale në Finlandë dhe Suedi.

SNMCMG1 u ndal në Turku, Finlandë një javë më parë dhe praktikoi kundërmasat ndaj minave me homologët e tyre finlandezë. Udhëhequr nga komandanti i Marinës Estoneze Ott Laanemets, SNMCMG1 përfshin anijet kryesore të Marinës Letoneze LNVS Vilsaitis, Marinën Estoneze ENS Sakala dhe Marinën Mbretërore të Holandës NHLMS Schiedam. Pas vizitës, grupi ishte planifikuar të merrte pjesë në një stërvitje të udhëhequr nga Flota Bregdetare e Finlandës në detin e Arkipelagut. Më 29 prill, SNMG1 mbërriti në Stokholm, Suedi, dhe u ushtrua me partnerët suedezë për të rritur ndërveprimet. SNMG1 përfshin HNLS Provincen De Zeven (Holandë), FGS Erfurt (Gjermani), HMCS Halifax (Kanada) dhe FGS Spessart (Gjermani). Aktualisht, SNMG1 përfshin gjithashtu FS Latouche-Tréville (Francë), e cila qëndroi në det për operacione. Vizita në port përfundoi më 2 maj 2022. Përpara vizitës në port, SNMG1 kreu një stërvitje të mbështetjes së afërt me një nëndetësë të Marinës Suedeze në Detin Baltik. Grupi u trajnuar në luftën kundër nëndetësëve, e cila përfshinte operacione me avionë dhe helikopterë me krahë fikse, si dhe procedura mbrojtëse gjatë hyrjes dhe daljes nga porti.

SNMCMG1 dhe SNMG1 janë pjesë e Forcave të Përhershme Detare të NATO-s dhe Forcave të Reagimit të NATO-s. Që nga pushtimi i paprovokuar dhe i pajustifikuar i Rusisë në Ukrainë, NATO ka përforcuar më tej parandalimin dhe mbrojtjen e saj, në tokë, në ajër dhe në det. Finlanda dhe Suedia janë partnerët më të afërt të NATO-s, me vite përvojë trajnimi dhe operimi së bashku me aleatët e NATO-s.

Gjenerali Christopher G. Cavoli, emërohet Komandant Suprem i Aleatëve në Europë

Rokadë në NATO: Gjenerali Cavoli do të pasojë gjeneralin Tod D. Wolters

Këshilli i Atlantikut të Veriut ka miratuar emërimin e gjeneralit Christopher G. Cavoli, nga Ushtria e Shteteve të Bashkuara, në postin e Komandantit Suprem të Aleatëve për Europën.

Gjenerali Cavoli aktualisht po shërben si komandant i Ushtrisë së Shteteve të Bashkuara për Europë

dhe Afrikë. Pas përfundimit të proceseve kombëtare të konfirmimit, ai do të marrë emërimin e tij si pasardhës i gjeneralit Tod D. Wolters, Forca Ajrore e Shteteve të Bashkuara, në një ceremoni ndryshimi të komandës në Shtabin Suprem të Fuqive Aleate në Europë në Mons, Belgjikë, që pritet në verën e vitit 2022.

Komandanti Suprem i Aleatëve në Europë (SACEUR) është një nga dy komandantët strategjikë të NATO-s dhe është kreu i Komandës Aleate të Operacioneve (ACO). Ai është përgjegjës para autoritetit më të lartë ushtarak të NATO-s, Komitetit Ushtarak (MC), për kryerjen e të gjitha operacioneve ushtarake të NATO-s.

Komanda Aleate e Transformimit

Varshavë, Poloni: Simpoziumi i Rezistencës së NATO-s 2022

Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s mban fjalën e hapjes

Më 5 maj 2022, Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s, z. Mircea Geoană, mori pjesë në Simpoziumin e Rezistencës së NATO-s 2022 dhe mbajti fjalën e hapjes, në këtë aktivitet të rëndësishëm.

I bashkë-organizuar midis Polonisë, Shtabit të NATO-s dhe Komandës së Lartë Aleate të Transformimit, Simpoziumi u zhvillua në Varshavë dhe mbledhi së bashku udhëheqës civilë dhe ushtarakë aleatë dhe partnerë, politikëbërës dhe ekspertë për të trajtuar çështjet kyçe në agjendën e elasticitetit.

Komanda Aleate e Transformimit vazhdon një fushatë angazhimesh strategjike në mbështetje të prioritetëve të NATO-s dhe zhvillimit të luftës, ku përfshihet edhe ky bashkë-organizim me Stafin Ndërkombëtar të NATO-s të Simpoziut të Rezistencës së NATO-s në Varshavë (5 maj 2022), për të informuar zhvillimin e Konceptit të Shtresave të Rezistencës. ACT njofton se do të organizojë gjithashtu edhe Konferencën e shumëpërfunduar "Partnership 360" në Gjenevë në korrik, një pikë e rëndësishme kontakti në përpjekjen e qëndrueshme të "Out-Partner".

Megjithatë, angazhimi strategjik i Komandës Aleate të Transformimit shkon shumë përtej këtyre titujve të njohur dhe ka mundësi të shumta për t'u përdorur në mbështetje të Agjendës së Zhvillimit të Luftës. Në muajt e ardhshëm, Komanda do të presë Grupin Këshillues Industrial të NATO-s për të ndërtuar lidhje më të ngushta me industrinë dhe për të mirëpritur drejtorët e të gjitha Qendrave të Përsosmërisë së NATO-s në Norfolk përpara se të prezantojnë punën e tyre të vlefshme në Tregun e COE në selinë e NATO-s (maj 2022). Komanda Aleate e Transformimit thotë se do të vazhdojë të angazhohet me audiencën akademike duke ofruar një Ngjarje Model të NATO-s në Bolonjë, Itali për studentët për të përmirësuar të kuptuarit e tyre se si funksionon NATO. Këto ngjarje dhe angazhime sjellin së bashku liderë të lartë politikë dhe ushtarakë nga vendet aleate dhe partnere dhe nga mbarë sipërmarrja e NATO-s. Komanda synon të zgjerojë komunitetet e saj të interesit, të krijojë mirëkuptim dhe të ndihmojë në përparimin e programeve të gjera të punës.

GATISHMËRI, VIGJILENCË DHE REAGIM

Avionët e NATO-s ngrihen në përgjigje të avionëve rusë mbi Detin Baltik dhe të Zi

Avionët luftarakë të NATO-s të stacionuar rreth Detit Baltik dhe të Zi janë kanë fluturuar disa herë gjatë katër ditëve të fundit për të gjurmuar dhe përgjuar avionët rusë pranë hapësirës ajrore të Aleancës. Kjo përgjigje rutinë kolektive demonstroi gatishmërinë, vigjilencën dhe reagimin e NATO-s.

Radarët e NATO-s kanë gjurmuar një numër avionësh të paidentifikuar mbi Detin Baltik dhe Detin e Zi, që nga 26 prilli. Si përgjigje, Qendrat e Kombinuara të Operacioneve Ajrore të NATO-s (CAOC) në Uedem, Gjermani dhe Torrejón, Spanjë nisën avionë luftarakë aleatë në rajonet e tyre përkatëse për të kapur dhe identifikuar avionët që po afroreshin. Avionët luftarakë të alarmit të reagimit të shpejtë (QRA) nga Polonia, Danimarka, Franca dhe Spanja kanë qenë në ajër në periudha të ndryshme në Rajonin e Detit Baltik që nga e java e kaluar për të mbrojtur hapësirën ajrore aleate. Në rajonin e Detit të Zi, aeroplanët QRA nga Rumania dhe MB u ngritën në fluturim për të hetuar gjurmët e panjohura që i afroreshin hapësirës ajrore aleate. "Aleatët e dislokuar nga Veriu në Jug të Europës mbeten të bashkuar në mbështetje të misionit të policisë ajrore të NATO-s", -tha gjeneralmajor Jörg Lebert, shefi i Shtabit, Komanda Ajrore Aleate. "Përgjigja e shpejtë e dy CAOC-ve të NATO-s, demonstroi gatishmërinë dhe aftësinë e forcave të NATO-s për të ruajtur qiellin e Aleatëve 24 orë në ditë, 7 ditë në javë, 365 ditë në vit." Avionët luftarakë rusë shpesh nuk transmetojnë një kod transponder që tregon pozicionin dhe lartësinë e tyre, nuk paraqesin një plan fluturimi ose nuk komunikojnë me kontrollorët e trafikut ajror, duke paraqitur një rrezik potencial për avionët civilë. Avioni rus i përgjuar nuk mundi kurrë të hyjë në hapësirën ajrore të Aleancës dhe përgjimet u kryen në mënyrë të sigurt dhe rutinë. Avionët luftarakë të NATO-s janë në shërbim gjatë gjithë kohës, gati për të vepruar në rast të fluturimeve të dyshimta ose të paparalajmëruara pranë hapësirës ajrore të aleatëve tanë. Policia ajrore është një mënyrë e rëndësishme në të cilën NATO ofron siguri për anëtarët e saj, njofton Zyra e Marrëdhënieve Publike të Komandës Ajrore Aleate.

Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s viziton Londrën, selinë europiane të nismës së re të inovacionit të Aleancës

Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s Mircea Geoană vizitoi selinë europiane të iniciativës së re të inovacionit të NATO-s në Imperial College London (29 prill 2022). Mbretëria e Bashkuar, në partneritet me Estoninë, do të presë këtë zyrë rajonale për Përsheptuesin e Inovacionit të Mbrojtjes të NATO-s për Atlantikun e Veriut - ose DIANA. DIANA do të bashkojë akademinë, sektorin privat dhe qeveritë për të hartuar zgjidhje të fundit për sfidat e mbrojtjes dhe sigurisë. Selia e Londrës do të koordinojë aktivitetet europiane të inovacionit të DIANA-s dhe do të punojë së bashku me dhjetëra qendra testimi dhe vende përsheptuesish. Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm u takua me Bashkë-drejtorin e Institutit Imperial për Shkencën dhe Teknologjinë e Sigurisë, Profesor Deepth Chana, si dhe me staf nga Ministria e Mbrojtjes e Mbretërisë së Bashkuar dhe Estonisë për të diskutuar përparimin në DIANA. Si pjesë e vizitës së tij në

Londër, Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm u takua me Ministrin e Shtetit për Europën dhe Amerikën e Veriut James Cleverly, Këshilltarin e Sigurisë Kombëtare Stephen Lovegrove, Ministrin e Shtetit për Prokurimin e Mbrojtjes Jeremy Quin dhe zyrtarë të lartë të enjten (28 prill 2022). Ai vlerësoi kontributin e fortë të MB në NATO dhe mbështetjen e vazhdueshme për Ukrainën. Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm u takua gjithashtu me Komisionin e Punëve të Jashtme të Dhomës së Parlamentit dhe Komitetin e Përzgjedhur të Mbrojtjes të Dhomës së Komuneve. Ai diskutoi luftën e Rusisë kundër Ukrainës dhe punën e aleatëve për t'i ofruar Ukrainës ndihmë të mëtejshme ushtarake, ekonomike dhe humanitare.

KOLONEL HYSNI GJERGJI

Sot terreni dixhital i luftës informative, ka bërë që skenarët “fals” të luftës dhe realitetit, të përhapen më shpejt dhe më larg se sa kurrë më parë. Në të vërtetë ka një numër vendesh ku kryeson Rusia, të cilat kanë një impakt shumë më të madh në përdorimin e taktikave informative, nëpërmes teknikave të dezinformacionit.

“Deep fakes”

Dezinformacioni, ose lufta pa krisma

Pavarësisht se dizinformacioni paraqitet si kërcënim pa të shtëna armësh, dëmi që ai sjell, kur ka sukses dhe merr besim në audiencë, është ndoshta më i madh në impakt se sa nga armët e zjarrit. Presidenti Eisenhower e ka njohur aftësinë e “Luftës informative si më të rrezikshëm se sa lufta me armë zjarri”. Dezinformacioni në përgjithësi, dhe ai rus në veçanti, përshkruhet një kërcënimin 4D, ku elementët kryesorë janë: (“dismiss” - hiq të vërtetat; “distort” shtrembëro faktet; “dismay” - trondit besimin dhe “distract” - shpërqendro audiencat), me qëllim për të përçarë, mashtruar dhe manipuluar të vërtetën dhe mendimin kritik të kundërshtarit. Kur mbi një konflikt ndërkombehtar bie “mjegulla e luftës”, është e vështirë ta dallosh propagandën nga realiteti. Shpeshherë edhe vëzhgimi i fakteve, nuk mjafton për të pasur një pasqyrë të qartë të situatës, pasi “faktet” deformohen, manipulohen dhe përdoren për një qëllim të caktuar të përpiluesit. “Deep fakes” janë lloji më i ri dezinformimit audio, video ose të imazhit, i përdorur në mënyra keqdashëse duke vënë në gojë apo dhe veprimet e gënjeshtërtë “fake”. Ata kanë mundësinë për të përhapur me shpejtësi fjalime dhe veprime të rreme në një audiencë globale dhe mund të jetë jashtëzakonisht e vështirë për t'u dalluar nga personi real dhe përmbajtja reale. “Deep fakes” ose gënjeshttrat e mëdha në teorinë konspirative, mund të rrisin ndikimin e aktorëve manipulorë për të eksploruar aftësinë e emocioneve dhe dijet e paragjykuara.

Megjithëse propaganda dhe dezinformacioni janë përdorur në historinë e luftërave të destabilizojnë dhe çorientojnë forcat kundërshtarë, përsëri ka një nënvlefësim dhe mos përgatitje për metodat dhe mënyrat e reja që ka adaptuar në këtë fushë, epoka e internetit. Ndikimi i këtij fenomeni në gjendjen morale të trupave si dhe aftësinë mbrojtëse të vendeve është shumë i rëndësishëm, kështu që trajnimi i FA-ve për këtë fushatë mbetet mënyra më e mirë për të mbrojtur trupat tona, si dhe shkatërruar planet destabilizuese të kundërshtarit.

Më herët Propaganda dhe dezinformacioni kanë qenë përcaktuar si “përpjekje e qëllimshme për të krijuar perceptim të gabuar, manipuluar njohuritë, si dhe drejtuar sjelljen, me qëllim për të arritur rezultatit që protagonistët kanë dëshiruar”. Më vonë dezinformacioni u definua si “Teknikë mashtrimi e bazuar mbi informacionin e pavërtetë dhe shtrembëruar qëllimisht, i cili ka synim të gënjejë, manipulojë shtrembëro dhe mashtrorë duke përdorur emocionet njerëzore si target të influencës. Përgjatë shekullit të 20-të aleatët dhe kundërshtarët në konflikte, e kanë përdorur këtë “mjete influence” për qëllimet dhe objektivat e tyre strategjike.

Aktualisht sot terreni dixhital i luftës informative, ka bërë që skenarët “fals” të luftës dhe realitetit, të përhapen më shpejt dhe më larg se sa kurrë më parë. Në të vërtetë ka një numër vendesh ku kryeson Rusia, të cilat kanë një impakt shumë më të madh në përdorimin e taktikave informative, nëpërmes teknikave të dezinformacionit. Në një postim të sekretarit të shtetit Antony Blinken, më 24 prill 2022, me titullin “#Stop the lies and share the truth” provohet me video, dëshmitarë realë okularë të mbijetuar, me figurë dhe me zë, mashtrimi i madh rus në Ukrainë.

Është detyrë e secilit - thotë Blinken - që të përhapë të vërtetën, e cila po ndodh në Ukrainë, duke e quajtur këtë si pikën e fillimit të kundërshtimit dhe dënimit të këtij agresioni brutal dhe gjakatar. Më 3 maj 2022, “The Guardian” raporton se Rusët po përgatisin një ushtri të hakerave dezinformatorë, të cilët kanë qëllim të penetrojnë në rrjetet sociale të figurave të rëndësishme politike dhe ushtarake dhe të komentojnë pozitivisht sulmin në Ukrainë,

apo të godasin me spionazh, subversion dhe sabotazh.

Pika e fillimit që e fokusoi këtë lloj të ri lufte, ishin zgjedhjet presidenciale në SHBA. Në këto zgjedhje dezinformacioni u mbështet në përhapjen e “tensioneve” në një grup shoqëror (p.sh. raca, etniteti, besimi, përkatësia politike dhe klasa shoqërore), për të krijuar përçarje dhe përplasje shoqërore dhe sociale. Si rezultat i kësaj fushate, u vunë në rrezik grupe vulnerabël dhe komunitete lehtësisht të cenusshëm, duke përfshirë këtu edhe forcat e armatosura, të cilat janë të përbëra nga grupe dhe klasa sociale dhe shoqërore në ndryshme nga të gjitha fetë, kulturat, besimet dhe shtresat ekonomike.

Disinformacioni u njoh si një kërcënim edhe për vendet e tjera si Mbretëria e Bashkuar në 2019, e cila në komisionin parlamentar për kulturën dixhitale, median dhe sportin, e përshkruan përhapjen e informacionit fals në internet, si një kërcënim kryesor të demokracisë. Gjetja e pikës së rëndësës së këtij kërcërimi dhe sfide, kërkon analiza të imëta dhe shumë-burimshme.

Arsimimi, trajnimi dhe njohja me këtë sfidë, është strategjia optimale për të kundërvepruar ndaj dezinformacionit, për të nxjerrë dhe studiuar mësimet e mëparshme nga shtete që kanë qenë objekt i këtij sulmi; si një taktikë e luftës informative. Duhet të vlerësohen mekanizmat psikologjikë, me anë të të cilëve kundërshtarët manipulojnë online, si dhe të analizohen kërcënimet që dezinformacioni paraqet për institucionet publike, siç janë edhe forcat e armatosura. Në dokumentet e mbrojtjes dhe të sigurisë kombëtare tashmë duhet të përfshijë edukimin e duhur me qëllim përcaktimin e grupeve të interesit dhe “target groups” për të mbrojtur, ndihmuar dhe ruajtur ato nga kërcënimet dixhital botëror në lulëzim.

Aktorët shtetërorë ose jo shtetërorë e kanë përdorur gjerësisht propagandën dhe dezinformacionin për të rritur avantazhet e tyre strategjike. Ardha e masmedias në mes të shekullit 20-të, bëri që kjo përpjekje të marrë përmasa botërore. Gjatë të dy luftërave botërore propaganda ishte një mjet luftarak i rëndësishëm, që u përdor në një diapazon të gjerë objektivash. Në këtë kohë, radio lejonte liderët kryesorë të shteteve ndërluftuese të kishin kohën e tyre për t'u drejtuar audiencave kombëtare drejtpërdrejt në shtëpitë dhe familjet e tyre, duke i informuar, frymëzuar dhe influencuar në perceptimin e tyre patriotik për luftën. Filmat ishin gjithashtu mjete që rrisin inspirimin, moralin dhe rekrutimet e reja për në frontin e luftës. Filmi dokumentar “Pse ne luftojmë”, i

Frank Capra, akoma edhe sot konsiderohet si një nga shembujt më të mirë dhe më me shumë impakt, që nuk duhet të nënvlefësohet.

Disa historianë madje theksojnë se informacioni radiofonik për luftën, i përhapur nga aleatët e luftës së dytë botërore, ishte përcaktues në fitore. Lajmet direkt në shtëpi ishin të koordinuara edhe me operacion në terren si “Britain's Political Warfare Executive” e përfshirë në ndërthurjen e operacioneve për të hedhur poshtë propagandën e armikut, që përhapte lajme të rreme dhe jashtë realitetit në fushën e luftimit.

Bazuar në dokumente, vlerësohet që mbi 10 mijë operacione informative u zhvilluan drejt vendeve të “Traktatit të Varshavës”, për periudhën e luftës së ftohtë nga 1945 deri në 1989. Nuk kishte rëndësi forma e dezinformacionit por qëllimi i tij, që ishte përhapja dhe “sajesa” e dobësive të kundërshtarit. Sipas Thomas Rid nga “Johns Hopkins University”, “dezinformacioni është një mënyrë dhe përpjekje për të përdorur, apo për t'i stisur dobësitë e kundërshtarit, duke krijuar pakënaqësi, keqkuptim dhe përçarje për gjëra që nuk ekzistojnë”.

Analistët ushtarakë perëndimorë, para agresionit rus të 24 shkurtit mbi Ukrainën, ishin fokusuar në fushatën e dezinformimit të Moskës për të minuar Perëndimin, por sot ata vlerësojnë se subjekti më i rëndësishëm i dezinformimit, kishte qenë vetë Rusia. Moska ka një histori të gjatë mashtrimi për perëndimorët duke e përshkruar perandorinë e saj si të “pathyeshme”. Komunizmi sovjetik dhe internacionalizmi socialist supozojë të siguronin shpëtimin për të gjithë njerëzimin. Kjo zgjati derisa u ekspozuan si mashtrim. Rusia e sotme ka krijuar një imazh të statusit të fuqisë, ekonomike dhe ushtarake, por që po zhbëhet me shpejtësi në Ukrainë. Kjo tregon se vetë struktura shtetërore ruse qëndron mbi themele të kalbura dhe të gënjeshtërtë ekonomike.

Sa më e polarizuar shoqëria, aq më e vulnerabël dhe e atakuashme ajo është. Rusia përdor fushata dezinformuese kundër vendeve të tjera, duke i quajtur këto fushata si kyçe në strategjinë e saj, të cilat kanë marrë një formë të re në ekosistemin e tanishëm online. “Terri informativ” përdoret për popullsinë ruse, ku nuk jepet asnjë lajm për luftën në Ukrainë përveç, çfarë ministria e mbrojtjes deklaron. Agresioni ushtarak mbi Ukrainë ka rezultuar i gjithi dizin-

formacion, duke filluar me emërtimin. Ai që u quajt “Operacioni i kufizuar Special” kundër objektivave ushtarake, me qëllim denazifikimin dhe çmilitarizimin e vendit; rezultoi një gënjeshtërtë e madhe. Civilët të vrarë, shkolla dhe spitale të rrafshuar, tortura, përdhunime dhe grabitje, po kryhen nga agresorët rusë atje. Shoqëritë kanë çështje të mprehta shkakësore, duke filluar nga aborti dhe emigracioni deri tek besimi, raca, përbërja etnike etj., të cilat ngacmojnë një përgjigje emocionale, madje nxisin të ashtuquajturën “pengmarrje të logjikës”. Ky term përdoret duke iu referuar humbjes së lidhjes midis pjesëve të trurit të cilat bëjnë lidhjen shkakësore dhe evolutive të fakteve. Emocionalisht truri i njeriut për mungesë të kapacitetit dhe të kohës nuk mundet të shohitë dhe analizojë të gjithë informacionin e vlefshëm dhe të duhur. Mungesa e kohës së nevojshme dhe burimeve të besueshme, do të thotë që individët nuk mund të ndajnë lehtë faktet nga “sajesat” dhe kështu automatikisht në mënyrë të pavullnetshme përdoren burimet e shpejta, të shkurtra dhe në dukje të vërteta, në procesin e informimit, që në fakt është dezinformacion. Njerëzit janë të prirur të besojnë në gjërat të cilat përkohë dhe janë më afër me qëndrimet dhe idetë e tyre, si dhe janë kundër humbjes së kohës për të analizuar informacionin kontradiktor shumë-burimshëm.

Pamjet vizive në foto dhe video, duket se kanë më shumë impakt se sa tekstet e shkruara, pasi shkrimet janë “simbole abstrakte që kanë nevojë për më shumë kohë dhe përqendrim të rindërtohen dhe kthehen në një realitet imazhor të realitetit”. Nga ana tjetër imazhet në foto dhe video paraqesin shpejt dhe direkt realitetin, duke shmangur dyshimet për manipulim.

Forcat e Armatosura në të gjithë botën, janë shumë të ndryshme në përbërjen e tyre si në gjini, në besim fetar, politik ashtu dhe etnitet. Një përqindje shumë e lartë e femrave janë sot pjesë e Forcave të armatosura, dhe pikërisht ky diversitet i bën ato vulnerabël dhe të cenusshëm, duke e përbërur FA-në me fushata dezinformacioni të drejtuara nga kundërshtarët. Këto fushata paraqesin një sfidë serioze për kohezionin aq shumë të domosdoshëm në ushtri, në aleancën e NATO-s apo edhe më gjerë në komunitetin e institucioneve të sigurisë kombëtare dhe ndërkombëtare. Për shembull gjatë vitit 2020, aktorë të sponsorizuar nga Rusia publikuan një letër “të harruar”, ku gjenerali polak Ryszard Parafianowicz shfaqet duke kritikuar hapur prezencën amerikane në Poloni gjatë stërvitjes “Defender Europe”. Gjatë kësaj stërvitjeje, burimet ruse gjithashtu publikuan edhe injorimet që trupat amerikane i bënë COVID-19, lidhur me masat mbrojtëse dhe kufizimet e lëvizjes.

Kërcënimet i influencës së dezinformacionit nuk ekzistojnë vetëm në misionet ushtarake jashtë kufirit, por edhe brenda garnizoneve, për arsye të natyrës së pakufishmërisë së informacionit si dhe kufijve të brishtë midis jetës ushtarake dhe asaj të përditshme. Gjeografia dhe vendndodhja tashmë nuk janë faktor që vepron në mbrojtjen, sidomos nga lufta informative. Fuqitë kundërshtarë ndaj NATO-s, dhe për rrjedhim ndaj Shqipërisë, do ta bëjnë këtë luftë nga çdo pozicion i globit, ku do të kenë mundësi. Fushatat dezinformuese për forcat e armatosura minojnë dhe ulin moralisht aftësitë e ushtarakëve,

duke bërë të vështirë ndarjen e të vërtetës nga “sajesa” dhe nga fiksimi. Fushatat e dezinformacionit penetrojnë në rrjetet sociale të personelit dhe i bëjnë ata të dyshueshëm për teoritë konspirative dhe grupet ekstremiste, i degradojnë, prishin kohezionin dhe të kërcënojnë realisht mbrojtjen e personelit.

Megjithëse sulmi në US Capitol në 2021, nuk ka prova të publikuara deri tani për ndërhyrje dhe luftë informative, ky sulm është përdorur nga kundërshtarët shtetërorë të SHBA-së për të ndërthurr fushata dezinformimi, duke përdorur qëllimisht këtë si mjet për të përkeqësuar dhe krijuar mosmarrëveshje. Rusia në këtë rast ka përdorur median digjitale për “t'i fryrë flakëve” të Capitolit, ndërsa Kina këtë sulm e ka përdorur si mundësi për të vënë në dukje dhe dështimin e SHBA-së për të qenë lider global në demokracinë botërore. Efektet e sulmit nuk mbetën vetëm online, por u ndërthurën me dhunën e vërtetë, duke e bërë më të besueshme çdo teori konspirative që mund ngrihej mbi këtë ngjarje, e cila sa më shumë zgjaste aq më shumë bëhej pre e teorieve konspirative të ushqyera nga lufta informative, nëpërmes dezinformacionit.

Ka një debat se si duhet ta menaxhojmë dezinformacionin. Shkencalet humane dhe sociale sugjerojnë si zgjidhje afatgjatë arsimimin dhe edukimin e shoqërisë, me qëllim njohjen e teorisë dhe praktikës së dezinformacionit. Në 2018 Komisioni European zhvilloi dhe publikoi një plan digjital të shkruar për t'u implementuar nga BE. Po në 2018 “London School of Economics Truth, Trust, and Technology Commission” kërkoi nga qeveria britanike të përfshijë median e shkruar dhe elektronike, si program mësimor. Gjithashtu shumë vende sapo kanë filluar të përfshijnë dhe njohin në programet mësimore edhe burimet për fushatë dezinformuese. Vendet skandinave dhe ato baltike kanë krijuar modele dhe programe, se si të përfshijnë dezinformacionin në programet mësimore shkollorë.

Finlanda është një shembull i targetimit të pandërprerë nga Rusia me informacion të manipuluar qysh në pavarësinë e saj në 1917. Qeveria finlandeze sot ka rritur fushatën edukuese për studentët, gazetarët, politikanët si dhe publikun se si të ndajnë të vërtetën nga lajmet e rreme. Nxënësit në shkollat 9-vjeçare dhe të mesme mësojnë se si të dallojnë videot false dhe ato të vërteta, si dhe trajtohen në ushtrimin e mendimit kritik.

Jo vetëm në Shqipëri por edhe në vende të zhvilluara dhe SHBA, në shkolla nuk mësohet, ose mësohet pak, lidhur me llojin e informacionit që ato konsumojnë dhe duhet të besojnë nga media e shkruar. Praktika më e mirë do ishte një ndërthurje e sistemit arsimor në përgjithësi si qasje bashkëpunuese; dhe trajnimi i FA-ve për këtë rrezik gjatë përdorimit të medias sociale, të shkruar dhe elektronike si burim dhe referencë në profesion, apo në përgjithësi në jetën e tyre. Në qoftë se kjo mungesë në drejtim të mosnjohjes dhe mos reagimit ndaj kërcënimet që paraqet dezinformacioni, do të vazhdojë, atëherë FA dhe procesi i vendimmarrjes ushtarake në veçanti do jetë i ndikueshëm, i cenusshëm, i pabesueshëm, i lëkundshëm dhe jo koheziv. Sot demokracitë janë të detyruara të pranojnë këto të pavërteta të pakëndshme, por me qëllim që për t'i mbijetuar këtij kërcënim ato duhet të mësojnë të bashkëjetojnë me gënjeshttrat.

“Një metavers është një seri botësh virtuale të ndërlidhura dhe të thelluara që u japin përdoruesve të tyre një ndjenjë prezence nëpërmjet agjencisë dhe ndikimit”.

Ushtria ka bashkuar botët virtuale për qëllime trajnimi që nga vitet 1980 kur krijoi për herë të parë SIMNET

Potenciali i plotë i një metaversi ushtarak

Nuk ka konsensus rreth përkufizimit të metaversit, dhe shpjegimi i tij është paksa si të përiqesh të përkufizosh internetin. Nuk është një teknologji e vetme apo një koncept i vetëm. Për këtë, ky artikull nga shkriarët e “War on the Rocks”, Jennifer McCardle (kreu i kërkimit në Mbrojtjen dhe Sigurinë Kombëtare të Improbable të SHBA dhe një bashkëpunëtorë e lartë në Qendrën për një Siguri të Re Amerikane) dhe Caitlin Dohman (presidente dhe menaxhere e përgjithshme e Mbrojtjes dhe Sigurisë Kombëtare të Improbable të SHBA), do të nisë me një përkufizim të zbatueshëm: “Një metavers është një seri botësh virtuale të ndërlidhura dhe të thelluara që u japin përdoruesve të tyre një ndjenjë prezence nëpërmjet agjencisë dhe ndikimit.”

Nga kopshtet e fluturave te avatarët fotorealitë dhe fitnessi me realitet të përzier, njoftimi i riemërtimit të Facebook-ut u pasua nga një eksplorim i gjatë i mjeteve dhe përvojave që mund të evoluojnë në vizionin e një kompanie për metaversin. Çuditërisht, kjo shkaktoi një rritje të konsiderueshme të interesit, me rezultatet e kërkimit që rriteshin në qiell për termin në Google. Promovimi i metaversit, frymëzuar nga meta duket se është në kulmin e të gjitha kohërave.

Vitin e kaluar, dhe veçanërisht që nga shpallja e Metës, një mori lojtarësh të tjerë kanë shpallur synimin e tyre për të ndëruar mjetet që do të lehtësojnë shfaqjen e një metaversi, nga kompanitë e lojërave te gjigantët e softuerëve të ndërmarrjeve dhe, sigurisht, gjigantët e mediave sociale.

Industria e mbrojtjes nuk ka qenë e imunizuar ndaj kësaj vale të papritur entuziazmi, me metaverset që janë bërë një nga fjalët më të reja që goditi “Beltway”. Kompanitë dhe degët e mbrojtjes ofrojnë një sasi të vazhdueshme artikujsh dhe metaversesh është planifikuar tashmë të jetë një nga temat thelbësore të konferencave të shumta të mbrojtjes.

Ashtu si çdo term i ri që kap imagjinatën febrile të komunitetit të sigurisë kombëtare, identifikimi i asaj që do të thotë metaverse për mbrojtjen nuk është gjithmonë një detyrë e lehtë. Për shumë njerëz, një metaverse i mbrojtjes duket të jetë thjesht koncepti i fundit i modës në një plejadë të dendur të zhargonit mbrojtës, një term i eksploruar sipërfaqësisht që tërheq emocione dhe tallje në masë të barabartë. Dhe kur metaversi diskutohet në një mënyrë më thelbësore në qarqet e mbrojtjes, ai shpesh barazohet vetëm, dhe disa reduktues, me stërvitjen. Sidoqoftë, në realitet, nëse një metaverse materializohet, do të nxisë implikime më të gjera për mbrojtjen, diçka që për këtë arsye kërkon analizë shumë më të thellë. Në të vërtetë, një metaverse i mbrojtjes mund të shfaqet njëkohësisht si një mjet kyç për të rritur efektivitetin e fushë-betëjës dhe si një forum për komunikimin dhe shkëmbimet e brendshme ushtarake.

Çfarë është Metaverse?

Pavarësisht pranisë gjithnjë e më të kudondodhur në kulturën popullore dhe media, termi “metaverse” ende gjerohet një sasi të kuptueshme konfuzioni. Nëse dikush do të jepte një përkufizim të zbatueshëm, ai do të ishte si vijon: Një metaverse është një seri botësh virtuale të ndërlidhura dhe të thelluara që u japin përdoruesve të tyre një ndjenjë prezence nëpërmjet agjencisë dhe ndikimit. Termi në fakt u krijua mbi 30 vjet më parë nga Neal Stephenson në thrillerin e tij fantastiko-shkencor të vitit 1992 “Snow Crash”. Metaversi i Stephenson është një pasardhës i realitetit virtual i internetit, një botë ikjeje nga një realitet i zyrtë dhe i poshtërt. Gati dy dekada më vonë, romani i Ernest Cline, “Lojtari i gatshëm” (i përjetësuar më vonë nga Steven Spielberg në ekranin e madh) solli në jetë një të ardhme ku individët mund të përshkonin shumë botë virtuale në një univers të quajtur “OASIS”, i cili ngjan shumë me vizionet popullore për metaversin sot.

Një pjesë e paqartësisë që rrethon “një metaverse” mund të lidhet me mënyrën se si përdoret termi në gjuhën e folur. Shpesh përdoret në mënyrë të ndërsjellë me “metaverse”. Në realitet, këto janë dy gjëra të ndryshme. Një metaverse është një botë e vetme virtuale. Teorikisht, çdo korporatë ose grup programuesish mund të krijojë një metaverse, ashtu si çdo individ ose entitet mund të krijojë rrjetin e vet. Kjo është mënyra se si duket se po shfaqen shumica e “metaverse”, një seri botësh virtuale ku korporatat mirëmbajnë serverët, diktojnë sjelljen e përdoruesve dhe përcaktojnë mënyrat në të cilat çdo hapësirë mund të përdoret. Metaverse,

megjithatë, është një botë e vetme e përbashkët e bazuar rreth një arkitekture të hapur, ku entitetet të ndryshme dhe serverët të ndërvprueshëm ndërlidhen nëpërmjet një grupi të përbashkët standardesh dhe ndërfaqesh të dakorduara, njësoj si mënyra se si rrjeti botëror lejon një gamë të larmishme burimesh për t'u aksesuar në internet përmes një protokollit të përbashkët. Ndërsa metaverse mbetet aspirata për shumë programues dhe lojtarë, ekzistojnë sfida të koordinimit në komunitetet e ndryshme të palëve të interesuara. Zhvillimi i një protokollit ose standardit të përbashkët është një problem organizativ dhe si rezultat në një periudhë të afërt ka shumë më tepër gjasa që të shohim shfaqjen e metaverse, të ndryshme të ballkanizuar.

Përbërja e erresirës definitive të “një metaverse” ose “metaversit” janë portretizime të njohura mediatiqe të asaj që duket të jetë, termat shpesh përdoren si sinonim me realitetin virtual dhe realitetin e realitetit të shtuar. Sidoqoftë, fokusi vetëm në vizualizimin ose ndërfaqet, si kufjet, me anë të të cilave një person mund të hyjë në metaverse, i jep një zhvendosje të shkurtër teknologjive që ka të ngjarë të nxisin angazhimin e përdoruesit. Grafika të pabesueshme, një kufje dhe doreza hapëse duken seksi, por një takim i lodhshëm që i mungon agjencia e përdoruesit, edhe me ato mjete, do të mbetet një kohëzgjatje me pak dobi të menjëhershme. Për të krijuar lojtarët e përvojave zhytëse që mund të nxisin praninë, metaverset do të nënshtrohen nga një sërë teknologjish: pajisje si kufjet, pajisjet celulare dhe sensorët; teknologjitë e rrjeteve; llogaritjet; platformat virtuale, si simulimet 3D; dhe mjetet që lehtësojnë lidhjen ndërmjet botëve virtuale. Ai gjithashtu do të inkorporojë mekanizma pagesash si monedhat dixhitale, së bashku me një larmi përmbajtësish dhe shërbimesh si lojëra, shfaqje televizive ose banka që motivojnë punën dhe lojën. Teknologjitë që mbështesin secilën prej këtyre kategorive paraqesin sfida të tyre të liga teknike, prandaj opinionet ndryshojnë kur mund të shfaqen “metaverse” të ndryshme ose “metaverset e hapur”, disa lojtarë besojnë se do të duhet më pak se një vit, ndërsa të tjerë spekulojnë se mund të zgjasë një dekadë ose më shumë.

Edhe nëse metaverset ose metaverset e shumëfishta kanë kaluar më shumë se dhjetë vjet, është në interesin e Pentagonit që të fillojë t'i marrë seriozisht këto zhvillime teknologjike dhe të fillojë të mendojë se si një metaverse mund t'i shërbejë mbrojtjes, veçanërisht duke pasur parasysh afatet kohore tradicionale të blerjes dhe vendosjes.

Një metaverse për Mbrojtjen?

Mund të argumentohet se shërbimet e forcave të armatosura kanë përdorur metaverse të ndryshme, ndonëse të ngathëta dhe të heshtura,

prej vitesh. Ushtria ka bashkuar botët virtuale për qëllime trajnimi që nga vitet 1980 kur krijoi për herë të parë SIMNET (shkurt për “rrjetin e simulatorëve”), i cili ishte demonstrimi i parë i një rrjeti të gjerë simulatorësh për trajnime kolektive dhe prova të misionit. Në dy dekadat e fundit, standardet si Simulimi Ndërvprues i Shpërndarë dhe Arkitektura e Nivelit të Lartë kanë lehtësuar integrimin e simulimeve të ndryshme stërvitore, duke i lejuar ushtarakët të përjetojnë “mjegullën dhe fërkimin” e luftimeve brenda një hapësire sintetike. Ndërkohë që ky lloj trajnimi ka qenë i dobishëm në mënyrë të pamohueshme, integrimi i llojeve të ndryshme të trajnimit sintetik ka qenë prej kohësh i papërsosur, shumë prej këtyre aplikacioneve janë projektuar si monolite, me modularitet ose ndërvprueshmëri si një mendim i mëvonshëm. Megjithatë, edhe me sfida aktuale të ndërvprimit, një pjesë e konsiderueshme e komunitetit të trajnimit sintetik ende aspiron për një të ardhme të largët. Në disa aspekte, kjo pasqyron konceptualizimet aktuale të një metaversi, kështu që nuk është çudi që një hap natyror është bërë nga trajnimi sintetik në metaverse në mbrojtje. Stërvitja është një element themelor përbërës i efektivitetit në fushën e betejës, kështu që një metaverse i mbrojtjes mund të jetë një mundësi kyçe e performancës së ushtarakut. Megjithatë, një metaverse i tillë mund të mbështesë shumë më tepër sesa thjesht një trajnim.

Arsimi

Arsimi profesional ushtarak është në mes të një ndryshimi rrënjësor. Që kur Strategjia e Mbrojtjes Kombëtare e vitit 2018 tregoi publikisht atë që e quajti një gjendje “stagnimi”, Shefat e Përbashkët të Shtabit, kanë kërkuar të riformojnë rrënjësisht mënyrën se si shërbimet ushtarake përgatitin, trajnojnë dhe edukojnë liderët e ardhshëm. Mundësitë e arsimimit nuk synohen më të jenë aktivitetet episodike që shpalosen vetëm në institucionet arsimore profesionale ushtarake, por aktivitetet të vazhdueshme dhe të pasura që zhvillohen gjatë gjithë karrierës së një ushtaraku, ato janë “të lëvizshme” dhe të disponueshme në pikën e tyre të nevojës. Në një farë mënyre ky është vizioni i Iniciativës së Mësimimit të Shpërndarë të Avancuar të Departamentit të Mbrojtjes, i cili kërkon të ofrojë mundësi të mësimi virtual të shpërndarë dhe të ndërlidhura me cilësi të lartë, të përshtatura për aftësitë e një personi, kudo dhe në çdo kohë. Një metaverse i mbrojtjes mund të ndërtohet mbi këtë ekosistem arsimor dixhital, por do të ishte shumë më i thellë, duke ofruar mundësi për të mbështetur disa nga përparimet e realitetit të përzier në arsim që tashmë po ndodhin në botën civile dhe ushtarake. Në të vërtetë, veçanërisht që nga fillimi

i pandemisë COVID-19, institucionet arsimore janë përpjekur të rrisin mundësitë e shpërndara të të mësuarit përmes simulimeve, lojërave luftarake dhe madje, në rastin e Qendrës Kombëtare të Simulimit të Ushtrisë, përdorimin e teknologjive të realitetit të shtuar që lejojnë ushtarët për të vizualizuar më mirë një hapësirë beteje me shumë domene. Duke integruar mjetet, teknikat dhe të dhënat e personalizuara në një mjedis, një metaverse i mbrojtjes mund të jetë në gjendje të ofrojë rezultate mësimore gjithëpërfshirëse dhe të vazhdueshme.

Rekrutimi

Që nga krijimi i Ushtrisë Amerikane, nëpërmjet një lojë popullore me qitje me një person, e zhvilluar nga ushtria amerikane në vitin 2002, ushtria ka përdorur video-lojëra së bashku me mjetet tradicionale, si shpërblime ose pagesa, për të tërhequr talentin në forcat e armatosura. “ESports” janë një vazhdim i këtij trendi. Për ushtrinë në veçanti, “eSports” janë shfaqur si një rrugë veçanërisht efektive rekrutimi, duke i lejuar ata të arrijnë një pjesë të popullsisë amerikane që përndryshe nuk do të ishte e ekspozuar ndaj shërbimit ushtarak. Shërbimet ushtarake kanë qenë gjithashtu veçanërisht të aftë në përshtatjen e reklamave dixhitale për të synuar demografinë, reklamimin në platformat e transmetimit përmes kanaleve të ndryshme për të tërhequr një audiencë më të re. Shfaqja e metaverse, ose metaverseve të ndryshme të korporatave, ofron një shtysë për ushtrinë që të anohet më thellë në këto tendenca. Ndërsa më shumë aktivitetet sociale kalojnë në metaverse, nga lojërat te koncertet dhe ngjarjet sportive, do të shfaqen mundësi më të gjera që shërbimet ushtarake të rekrutojnë ushtarakët e mundshëm përmes “eSports” dhe reklamave.

Eksperimentimi

Qoftë në formën e lojërave luftarake, mjediseve sintetike ose stërvitjeve reale, eksperimentet kanë qenë prej kohësh një mjet i paçmuar për t'u përballur me periudhat e pasigurisë së theksuar. Në mungesë të luftimeve, eksperimentimi i lejon ushtarakët dhe vendimmarrësit të kapërcëjnë realitetet e tyre aktuale dhe të imagjinojnë në mënyrë ideale koncepte të reja të operacioneve ose strukturave të forcës. Aktualisht, megjithatë, shumë nga eksperimentet që mbështesin idetë se si duhet të duket ushtria e ardhshme ndodhin në një mënyrë të heshtur. Eksperimentet priren të jenë ngjarje të njëpasnjëshme dhe jo të integruara në atë që Peter Perla e ka quajtur “cikli i kërkimit”, duke kërkuar të kuptojë problemet dhe zgjidhjet e tyre përmes lojërave luftarake përsëritëse, simulimeve, eksperimenteve, analizave dhe metodave të tjera. Ky është një turp, pasi një ekosistem i pasur eksperimentimi do të lejonte gjetjen nga lojtarët luftarake të pa strukturuar të rrjedhin më lehtë në lojëra luftarake të ngurta, mjete modelimi dhe simulimi dhe eksperimente, qofshin ato të drejtpërdrejta ose nëpërmjet një mjedisi sintetik. Ndërsa është e besueshme të theksohet një sërë arsyesh pë “cikli i kërkimit” mbetet aspirativ, dy argumente ia vlen të përmenden.

E para është organizative: Eksperimentet, qoftë në formën e lojërave luftarake apo mjeteve të tjera analitike, mund të keqpërdoren.

E dyta është padyshim teknologjike: Siç kanë thënë lojtarët të panumërt profesionistë të luftës, shumë nga mjetet e teknologjisë që ofrohen aktualisht janë të papërpunuara, të rënda dhe të dizajnuara pa pasur në mendje synimet e lojës analitike ose eksperimentale. Shumë mjete teknologjike janë gjithashtu të orientuara drejt një lloji të caktuar loje, të tilla si lojërat me matricë, dhe ndërvprueshmëria me lojërat e tjera të lojërave ose eksperimentet janë një mendim i mëvonshëm. Përparimet e mundshme të teknologjisë rreth kapjes, ruajtjes dhe analizës së të dhënave të lojës së luftës, kur kombinohen me qasje të reja ndaj mjediseve sintetike që lehtësojnë integrimin e simulimit, mund të jenë të dobishme. Megjithatë, një metaverse i mbrojtjes, nëse është me të vërtetë

një seri botësh virtuale të ndërlidhura pa probleme, mund ta bëjë realitet “ciklin e kërkimit”.

Blerjet

Procesi bizantin i blerjes ka qenë prej kohësh një gjem në sytë e politikëbërësve të mbrojtjes dhe profesionistëve të blerjeve. Është një problem i frikshëm dhe labirint, pa zgjidhje të drejtpërdrejta apo të thjeshta. Pavarësisht stërmadhësisë së detyrës, ka pasur një përparim të dukshëm, veçanërisht pasi Departamenti i Mbrojtjes ka përqafuar metodologji dhe mjete të reja për të përshpejtuar blerjet. Një qasje e inxhinierisë dixhitale në veçanti, inxhinieria e sistemeve të bazuara në modele, e ka ndihmuar departamentin të rrisë shpejtësinë e projektimit dhe zhvillimit të sistemeve kryesore të armëve. Për shembull, megaprojekti i Parandalimit Strategjik të Bazuar në Tokë të Forcave Ajrore Amerikane po përdor inxhinierinë e sistemit të bazuar në model për të vlerësuar me shpejtësi miliarda skenarë, duke ndihmuar profesionistët e blerjes të përcaktojnë dizajnin dhe vendosjen e saktë të municioneve në kavanoze bërthamore ndërsa punojnë për të zvendësuar këmbën me bazë tokësore, të treshes bërthamore të Amerikës.

Programi ofron një histori të fuqishme suksesi për inxhinierinë dixhitale dhe tani është bërë praktikë standarde në të gjitha programet e mëdha të Forcave Ajrore. Megjithatë, këto versione dixhitale të sistemeve komplekse të armëve nuk ndërvprojnë me njëri-tjetrin. Ato gjithashtu integrohen rrallë në simulime që përsërisin kompleksitetin e konkurrencës dhe konfliktit të ardhshëm. Një metaverse i mbrojtjes ofron mundësinë e lidhjes së mjediseve virtuale për blerje me ato të përdorura për eksperimente ose trajnime, duke i lejuar profesionistët e blerjeve të testojnë ose vlerësojnë shpejt planet e tyre në një botë virtuale që imiton mjedisin e ardhshëm operativ, të gjitha duke ofruar një sasi të vogël sigurie operationale që mjedisi real mund të mos e përballojë. Kjo duhet të mbështesë përmirësimet e mëtejshme të dizajnit dhe sigurisë, duke shkurtuar ciklet e përsëritjes së zhvillimit të kërkesave, modeleve të arkitekturës dhe testimit.

Vendosja dhe promovimi i personelit

Praktikat e menaxhimit të personelit, të rrënjësora në Aktin e Menaxhimit të Personelit të Oficerëve të Mbrojtjes, janë në mes të reformës. Çdo shërbim ka veçuar sistemin e promovimit “lart ose jashtë” për ndryshim dhe po aspiron t'u ofrojë anëtarëve të shërbimit më shumë fjalë në detyrat e tyre të ardhshme. Të dhënat e personelit që janë kritikuar si të pamjaftueshme, me mungesë informacioni mbi kompleksitetin dhe gjerësinë e aftësive dhe talenteve të fshehura të një individi, nga aftësitë gjuhësore ose teknike të grumbulluara jashtë kanaleve tradicionale të trajnimit ushtarak ose edukimit, po përditësohen për të ofruar vlerësime më gjithëpërfshirëse të fuqive individuale dhe aftësive. Megjithatë, duhet bërë më shumë për të siguruar ndërvprueshmërinë në të dhënat e ndryshme të personelit, nga të dhënat e detyrës aktive deri te rezervimi dhe ruajtja. Një metaverse e mbrojtjes mund të ndërtohet mbi këto reforma, duke integruar dhe përditësuar automatikisht të dhënat e personelit me aktivitetet që ndodhin diku tjetër brenda metaversit, nga trajnimi tek eksperimentimi dhe edukimi. Një metaverse mund të ofrojë gjithashtu rrugë alternative për të identifikuar udhëheqësit e ardhshëm ushtarakë. Në të vërtetë, me ardhjen e lojërave masive në internet me shumë lojtarë, korporatat vunë re se mjedisi i lojërave shpesh prodhonte liderë që zotëronin lojërat e aftësive që do të ishin të zbatueshme në një mjedis ndërmarrjeje, një rehati me rezik, një gatishmëri për të pranuar dështimin, aftësitë në marrëdhënie, dhe një dëshirë për përmirësim të përsëritur dhe të shkathët. Është e mundur që një metavers i mbrojtjes mund të ofrojë gjithashtu një rrugë alternative për të identifikuar liderët e ardhshëm ushtarakë, ose mavericks, të cilët janë të përshtatshëm në mënyrë unike për luftën e ardhshme.

NGA KOLANA E LIBRIT "OFICERET SHQIPTARE NË RRJEDHËN E HISTORISË"

Vajzat Shqiptare që sfiduan mentalitetit arkaik

Oficerja e njohur financiere,
Efigjeni Gaçe nga Korça

Kapitene e Parë, Efigjeni Thanas Qendro ka lindur në Korçë, më 1 shkurt të vitit 1949, ku ka mbaruar me rezultate të mira shkollën shtatëvjeçare dhe shkollën e mesme. Pas maturës priste me ankth e shpresë një përgjigje nga institucionet arsimore të rrethit, lidhur me plotësimin e një prej tri kërkesave që ajo kishte drejtuar për të drejtë studimi në shkollën e lartë. Atë vit (1967) kishte kohë që nga institucionet përkatëse ishte bërë informimi se për herë të parë, një numër vajzash maturante në gjithë Shqipërinë, do të kishin mundësinë që të ndiqnin shkollën për oficerë. Një prej të përzgjedhurave nga Korça atë vit, për të ndjekur studimet ushtarake, ishte dhe tetëmbëdhjetëvjeçarja Efigjeni Gaçe. Ditët e para në këtë shkollë, për të dhe për gjithë vajzat që aplikuan e fituan këtë të drejtë, ishin të vështira, pasi shkolla ushtarake kishte rregulla të veçanta, ku gjithçka bëhej me orar të paracaktuar, me komanda dhe në mënyrë strikte e të organizuar. Por shpejt ajo dhe shoqet e saja, ambientohen dhe ndjekin rregullisht programin mësimor, i gërshetuar me elementë teorik të profesionit dhe stërvitje ushtarake. Efigjeninë e caktojnë në specialitetin e financës. Kjo ishte ndër degët më të vështira në Shkollën e Lartë të Bashkuar të Oficerëve, pasi përveç ngarkesës së mësimave specifike që lidheshin me profesionin, duhej të përballonin dhe programin ushtarak, pjesë e rëndësishme për karrierën e një oficer-reje të ardhshme, pavarësisht sektorit ku do të punonte. Dy vitet (1967-1969) e studimeve ikin me ngarkesë intensive dhe në përfundim të tyre, diplomohen dhe menjëherë titullohet "Oficer aktive". E emërojnë në Tiranë në detyrën e oficerës financiere. Ndërsa vite më vonë, paralel me kryerjen e detyrave të ngarkuara në njësi ushtarake si financiere, Efigjenia vazhdon studimet e tjera të larta në Universitetin Shtetëror të Tiranës, në Fakultetin Ekonomik. E pajisur me dy diploma që lidhen me të njëjtin profesion, ajo fiton aftësi shumë të mira për të mbuluar sektorë me rëndësi. Ndër detyrat që ajo ka kryer në më shumë se 27 vite punë në strukturat e Ministrisë së Mbrojtjes, mund të përmenden: Oficerë finance në Drejtorinë e Financave në Ministrinë e Mbrojtjes; shefe e financës në Institutin e Topografisë Ushtarake në Tiranë; shefe finance në Brigadë Këmbësorie e Regjiment, etj. Gjatë gjithë karrierës së saj në Forcat e Armatosura të Republikës së Shqipërisë, ajo ka punuar në njësi e reparte brenda garnizonit të Tiranës. Vazhdimisht është vlerësuar për anën profesionale, korrektesë e performancë në përmbushjen e detyrave funksionale, duke merituar dhe stimuj

të lartë moral të kohës. Grada ushtarake e arritur nga ajo, është "Kapiten i Parë".

Oficerja e njohur nga Shkodra, Katjusha Brahimi-Kadhaj

Katjusha Brahimi ka lindur në Shkodër, më 20 shkurt të vitit 1949, ku përfundoi me rezultate të mira shkollën shtatëvjeçare dhe atë të mesme. Në vitin 1967, ajo është në kursin e parë të vajzave oficerë që nisin studimet pranë Shkollës së Bashkuar të Oficerëve "Enver Hoxha", për t'u përgatitur si oficerë karriere. Në vitin 1969, Katjusha përfundon studimet ushtarake me rezultate të mira dhe me urdhër të Ministrit të Mbrojtjes, titullohet "Oficerë aktive" në specialitetin gjitharmësh. Karriera e saj në Forcat e Armatosura të Republikës së Shqipërisë ka një shtrirje kohore mbi 26 vjet dhe ka vazhduar në tre rrethe, në Tiranë, Pukë dhe Shkodër. Ndërsa detyrat që ka kryer në njësi e reparte nisin nga hallkat bazë, deri në shtabe të reparteve dhe njësi të njohura të vendit. Ndër detyrat që Katjusha ka kryer, përmendim: Instruktoreshë për stërvitjen për Rininë Shkollë të Armatosur në Drejtorinë e Përgjithshme Luftarake të Ministrisë së Mbrojtjes; instruktoreshë e stërvitjes në Institutin e Kulturës Fizike "Vojo Kushi"; shefe e shtabit në Grupin Vullnetar; komandante batalioni në

Rininë Shkollë të Armatosur dhe njëkohësisht nëndrejtoreshë për përgatitjen fizike e ushtarake; instruktoreshë e stërvitjes në Regjimentin e RSHA Tiranë; instruktoreshë e stërvitjes në Shkollën e Lirë Ushtarake; shefe e prapavijës në batalion; shefe sociologjie në batalion këmbësorie etj.

Në kuadër të reformave në strukturat e

armatosura, në vitin 1996, në moshën 47 vjeç, nxirret në rezervë. Sot është në pension të plotë pleqërie. Gjatë viteve të shërbimit si oficerë, ka pasur gradën "Kapitene e Parë".

Për rezultatet që ka arritur në përmbushjen e detyrave, është vlerësuar me disa dekorata e mirënjohjeje zyrtare nga Presidiumi i Kuvendit Popullor të Republikës së Shqipërisë dhe institucione të tjera shtetërore të vendit.

Kolonelja Engjëllushe Bektashi, përmetarja që u bë pedagoge në Shkollën e Lartë të Bashkuar të Oficerëve

Në karrierën e saj të gjatë në strukturat e Forcave të Armatosura të Shqipërisë si oficerë aktive, vajza nga Përmeti i luleve, ndër të tjera pati dhe dy privilegje: Rikthimin në Shkollën e Lartë të Bashkuar, ku u përgatit dhe u titullua

oficerë, por tashmë si pedagoge e brezave më të rinj dhe koha e punës si punonjëse shkencore në Akademinë Ushtarake "Mehmet Shehu", një vend i dëshiruar nga shumëkush ky, që është dhe vlerësim për punën, kontributet dhe vlerësimin për formimin profesional dhe intelektual.

Engjëllushe Bektashi-Sula lindi më 9 shkurt të vitit 1949 në Përmet, qytet në të cilin mbaroi me rezultate të mira shkollën shtatëvjeçare dhe arsimin e mesëm të përgjithshëm. Me të mbaruar maturën, në vitin 1967, asaj i jepet e drejta dhe nis studimet në Shkollën e Lartë të Bashkuar të Oficerëve "Enver Hoxha" në Tiranë. Pas akomodimit dhe njohjen disaditore me rregulloren e brendshme të shkollës, orarin e veprimeve dhe ndarjen e të sapoardhurave në degët ku do studionin, në ditët e para të shtatorit, nis realizimi i programit të rregullt. Engjëllushen e caktojnë në degën gjitharmësh, që ishte njëkohësisht dhe dëshirë e saj. Gjatë viteve të studimit, ajo ishte ndër më të mirat, jo vetëm në aspektin e përvetësimit teorik e intelektual të programit, por dhe në parametrat fizike dhe ushtarake që kishin rëndësi të veçantë në këtë shkollë.

Në vitin 1969, pas përfundimit me sukses të studimeve, dhe marrjes së urdhrat të Ministrit të Mbrojtjes që e titullonte "Oficer aktiv", merr dhe emërimin për punë. Vitet e karrierës së saj, 31 gjithsej, kanë qenë në njësitë, repartet dhe institucionet arsimore ushtarake të Tiranës. Përveç shkollës ushtarake, gjatë kohës që ishte në marrëdhënie pune si ushtarake karriere, Engjëllushja kryen dhe një shkollë tjetër të lartë, degën

Histori-Gjeografi në Universitetin Shtetëror të Tiranës. Ndër funksionet që ka kryer përmendim: pedagoge në Shkollën e Lartë të Bashkuar të Oficerëve në Tiranë; shefe propagande dhe kulture në Brigadën e Këmbësorisë; pedagoge dhe punonjëse shkencore në Akademinë Ushtarake "Mehmet Shehu" në Tiranë, etj... Në të gjitha detyrat që ajo ka kryer, ajo ka qenë e suksesshme, gjë për të cilën është vlerësuar me disa tituj mirënjohjeje nga Presidiumi i Kuvendit Popullor dhe institucione të tjera të larta të vendit. Njëkohësisht, ajo ka bërë e publikuar disa studime ushtarake, të cilat janë vlerësuar dhe kanë gjetur vend në leksione apo praktika mësimore në shkollat ushtarake dhe në reparte e njësi të ushtrisë. Në vitin 2000 lirohet nga ushtria dhe sot është në pension të plotë pleqërie.

Gjatë kohës në ushtri, ka fituar gradën e lartë "Kolonele".

Babai është përjetësuar në Altarin e Dëshmorëve të Atdheut, dhe unë çdo maj me jargavanët në duar përkulem me dashurinë e pafundme të bijës dhe mirënjohjen e pakufi për veprën që lanë pas...

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Nga ditari i bijës
së dëshmorit të atdheut

“Kjo Shqipni ka lindur burra, që nuk njohin dy flamura”

Çmimi i lirisë më dha epitetin vajzë e dëshmorit ende pa mbushur vitin e parë të jetës, nëna vuri rasën e zezë, dhe ende pa e ditur se brenda saj po rritej një tjetër qenie të cilin babai nuk e morri vesh kurrë. Si nëpër ëndërr më kujtohet fytyra bardhoshe e tij, ose të paktën kështu dua ta kujtoj sepse bashkëluftëtarët e tij më thoshin: “Sa shumë që i ngjan!”. Kështu u rritëm unë, vëllai im dhe qindra fëmijë të atyre që dhanë jetën për këtë tokë, ku çdo gur i saj ka një emër.

**Baba, dhimbje-zemre,
krenari kombëtare**

Sa herë troket pranvera dhe jargavanët harlisen me ngjyrën e purpurt, një dhimbje gjoksin ma pushton e mira nënë me tufën e tyre në duar nisëj drejt vendit më sublim, jo vetëm për të, për ne, por për të gjithë ata që u rritën si ne pa aromë babe, por me statusin që na bën me nder Bijtë e Dëshmorëve të Atdheut.

Babai është përjetësuar në Altarin e Dëshmorëve të Atdheut, dhe unë çdo maj me jargavanët në duar përkulem me dashurinë e pafundme të bijës dhe mirënjohjen e pakufi për veprën që lanë pas...

*Në histori, e gjatë ndër shekuj,
keni qenë të fortë, çelik e hekur,
nderuat një komb dhe çdo fe,
së bashku bëtë një atdhe.*

*Ju rilindët atdheun dhe shqiptarinë,
në trungun e ILIRISË rritët krenarinë.
Ju patët vigjilencë dhe krahë shqiponje,
Ishit shpresë e kombit, qëndronit mburojë.*

Babi im ra dëshmor, ra trimërisht,
ashtu siç dinë të bien bijtë e tokës arbërore.

Të vdesësh për kombin e quajtur Shqipëri do të thotë se ke vdekur për ngjyrat e bukura Kuq e Zi. Të vdesësh për flamurin shqiptar është të jesh më i gjallë se kushdo në këtë botë.

Prushi i dashurisë për atdheun i bënte ata që të binin në fushën e nderit dhe të mbeten të pavdekshëm, të jetojnë edhe pas vdekjes, të jenë të gjallë ndër të gjallët, të nderohen, të kujtohen, të imitohen, të na frymëzojnë. I mban Toka në gji “pa ua prishur atë bukuri!” Fjalët për atdheun i ktheni në vepër. Vepër madhështore! Atdheu ishte lulja më e bukur në zemrat e tyre. Kështu ka ndodhur në Shqipëri ndër shekuj nga

brezi në brez. E pamë në pikën më të lartë që ditën e parë të Luftës Antifashiste, kur ra heroi Mujo Ulqinaku me atdhetarë të tjerë. Në ato ditë, Hasan Mëhilli, që kryente shërbimin ushtarak, ra me fjalët e fundit në gojë: “Zjarr e hekur do të derdhim, shokë. Ta shohin çdo të thotë ta shkelin Shqipërinë”. Në

frymëmarrjen e fundit, Isak Metalia tha: “U thoni fëmijëve të mi, se unë vdiqa për Shqipërinë”. Shqipëria u pushtua, por nuk u nënshtua.

Të rinjtë tanë sot e kanë harruar atdheun e tyre. Më dalin lot nga sytë dhe qaj për këtë rini, të cilën e ka kapur me të madhe harresa e zezë historike.

Kam dëshirë të madhe t’i hap syrin kësaj rinie shqiptare. Shqipëria që duam mund të zhvillohet vetëm me ndihmën e një rinie, me kujtesë të mirë historike.

Zot, kjo nuk duhet të ndodhë me ne. Unë besoj tek rinia shqiptare, të moshuarit besojnë tek ne dhe ne duhet t’ia shpërblejmë më së miri atyre.

Rinia patriotike shqiptare është e lidhur drejtpërdrejt me ‘zotin tonë shqiptar’. Lidhja e fuqishme me zotin e bën këtë rini të fuqishme me më të mirat e tyre. Nëse ne duhet të kontribuojmë për atdhe, zemra jonë duhet të jetë si floriri, e pastër si loti.

Lufta për çlirimin e atdheut gjaku i derdhur, jetët e flijuara dhe sakrificat sublime për lirinë e tij, janë gdhendur si dëshmia monumentale e një populli që ka luftuar në mënyrë të paepur me pushtuesit gjatë gjithë historisë së tij.

Nëse nuk do të kemi kujtesën e lavdishme historike, do të jemi si njerëz pa shtyllë kurrizore, pa të shkuar nuk ka të tashme, as të ardhme.

Sot para jush përkulet çdo shqiptar anembanë botës, sot dhe gjithë jetës ne do jemi krenare për emrin Shqiptar të cilin me gjak ju e latë.

*Jo s’na rëndon dheu
por dy dashuri,
njëra për fëmijët
tjetra për liri.*

I paharruar kujtimi i bijve dhe bijave
më të mirë të kësaj toke.

Lavdi Dëshmorëve të Atdheut!

Ai që ka provuar të hyjë në jetën e Qemal Stafës, sado mirë ta njohë, përsëri e ka të vështirë t'i qaset personalitetit të tij pa një lloj mahnitjeje. Një jetë e shkurtër dhe me një refleks të fuqishëm në historinë e Shqipërisë. Jeta e tij është e mbushur plot e përplot me hove lufte e qëllime të mëdha, me një dendësi ngjarjesh e përpjekjesh heroike, e frymëzuar përherë nga ideali i shenjtë i revolucionit.

PROF. ASOC. DR. BERNARD ZOTAJ

Më 5 Maj 1942, në Tiranë u vra nga fashistët italianë udhëheqësi i rinisë Qemal Stafa. Ky vit është 80-vjetori i rënies heroike të këtij të riu revolucionar që në moshë të re dha gjakun për lirinë e vendit të tij. Ishte Qemal Stafa dhe plot të rinj të tjerë shqiptarë që, kur atdheu lëngonte nën pushtimin fashist, ngriti zërin e fuqishëm dhe u bashkua në lëvizjen e madhe të kohës, që quhej antifashizëm, jo vetëm në Shqipëri, por në të gjithë Europën e civilizuar.

Ishte Lëvizja Antifashiste që bëri bashkimin e forcave përparimtare të botës, pavarësisht regjimeve të tyre komuniste apo borgjeze, për t'u bashkuar në Koalicionin e Madh Botëror, për luftë kundër të keqes së madhe që po përparonte me shpejtësi në zemër të Europës, siç ishte nazi-fashizmi.

Këtë lëvizje, më shumë se kushdo e përkrahu edhe rinia shqiptare, e cila u vendos në ballë të lëvizjes, në ballë të luftës, duke filluar që nga njësitet guerile, për të mbushur më të rinj radhët e njësitë të Ushtrisë partizane. Rinia e të gjitha profesioneve, punëtorë dhe fshatarë, nxënës dhe studentë, inteligjenca përparimtare e kohës e përkrahu fuqishëm këtë lëvizje të madhe, e përkrahu dhe populli i vuajtur shqiptar, pothuajse shumica e shqiptarëve. Populli së bashku me të rinjtë dhe organizatat politike që u krijuan në kohën e Luftës së Dytë Botërore, ishin në luftë, por në këndvështrime të ndryshme. Lufta nisi dhe bitisi me fitoren e madhe të popullit, pasi ai iu qep nga pas bijve më të mirë, ata që veten e quanin partizanë, antifashistë dhe komunistë.

Ranë në këtë luftë, jo pak por shumë, shumë 28 000 mijë dëshmorë vaditën tokën shqiptare, por dhe tokën e Kosovës dhe të ish-Jugosllavisë, si ndihmë e lëvizjes dhe të kontributit në aleancën e madhe të drejtuar nga SHBA-Angli-Bs.

Vlerësimi për dëshmorët në kohën e socializmit...

Kontributi dhe gjaku i dëshmorëve të derdhur në Luftën Antifashiste Nacionalçlirimtare, pas çlirimit të vendit u nderua dhe u vlerësua. Shteti nxori ligje dhe sanksionoi vendin dhe figurën e dëshmorit të Atdheut. Kudo, në të gjithë vendin figura e dëshmorit u vlerësua, u ngritën simbole të tyre, si vendpërjetet e dëshmorëve në 36 grup-varrezash në të gjithë Shqipërinë. U bënë përmendore dhe lapidarë, ku luftëtarët dhe partizanët shkruan faqe heroizmi dhe derdhën gjakun për lirinë e vendit. U vendosën pllaka përkujtimore në nderim të kësaj lufte dhe të njerëzve që u gjendën në ballë të saj. U ngritën dhe buste për heronj dhe dëshmorë, u bënë shtëpi muze dhe muzeume të kësaj lufte të madhe. Shumë institucione, shkolla, rrugë dhe fshatra morë emrin e dëshmorëve, për t'i nderuar dhe përkujtuar për veprën e tyre heroike.

Nderim për të rënë në luftë, por dhe për sakrificat e patriotëve, atdhe-

tarëve, rilindësve dhe kapedanëve të çetave patriotike, u bënë vlerësime dhe u shpallën dëshmorë. Nderimi për ta mori vulën e një populli të tërë dhe figura e tyre u zmadhua e nuk u hodh një njollë mbi veprën e tyre heroike. Vlerësimi dhe qëndrimi ndaj dëshmorëve, ndaj simboleve të tyre ishte për t'u admiruar.

Për të gjitha këto simbole të ngritura nga populli shqiptar, midis tërë halleve dhe problemeve të shumta shoqërore dhe ekonomike të kohës, u tregua kujdes dhe vëmendje nga organet e pushtetit për t'i ruajtur dhe mirëmbajtur, për t'u lënë brezave historinë e tyre dhe të luftës së bërë për liri dhe çlirim të vendit.

Qemali, një simbol me përmasa historike

Profesor Nasho Jorgaqi ka shkruar një monografi të gjerë për Qemal Stafën. Në këtë libër përshkruhet bota e madhe e Qemal Stafës, autori thekson se ai që ka provuar të hyjë në jetën e Qemal Stafës, sado mirë ta njohë, përsëri e ka të vështirë t'i qaset personalitetit të tij pa një lloj mahnitjeje. Një jetë e shkurtër

dhe me një refleks të fuqishëm në historinë e Shqipërisë. Jeta e tij është e mbushur plot e përplot me hove lufte e qëllime të mëdha, me një dendësi ngjarjesh e përpjekjesh heroike, e frymëzuar përherë nga ideali i shenjtë i revolucionit.

Jeta dhe vepra e Qemal Stafës u bënë shembull frymëzimi në rrugën e të rinjve antifashist, ku me vlera e cilësi të mrekullueshme qëndron figura e tij. Në këtë libër gjejmë njeriun, militantin revolucionar dhe artistin, personalitetin e të riut që ra në hove të para të lëvizjes antifashiste. Kështu cilësitë e mëdha njerëzore u shfaqën menjëherë tek djaloshti revolucionar dhe ato nuk njohën moshë. Qemali që fëmijë dukej djalë, e që djalë dukej burrë i rritur. Tek ai u shpreh përkujtia e parakohshme, natyra liridashëse dhe humane. Shpirti i tij ishte kërkues, ai kishte guxim dhe synonte për të parë më larg.

Qemali ishte pjellë e kohës së tij, e një kohe të rëndë për fatin e popullit e të kombit shqiptar. Brezi i tij u revoltua nga padrejtësitë e kohës dhe u vu në kërkim të drejtësisë. Nga kjo padrejtësi që fill serioziteti dhe vendosmëria e tyre, besimi dhe guximi, një larmi me

vlera shpirtërore dhe intelektuale që u shpalsën me shpejtësi në jetën e shkurtër të Qemal Stafës dhe e mjaft të rinjve shqiptarë në ato vite të zjarra lufte.

Përkushtim dhe besnikëri ndaj një ideali

Qëllimi i Qemalit ishte dhe mbeti përpjekja fisnike për të përhapur të vërtetën. Kësaj lufte, ai i kushtoi kohën më të mirë, me mençuri dhe me talent dhe kulturë, që në moshën pesëmbëdhjetëvjeçare, shkroi se "edhe ne shqiptarët do ta rrënojmë të vjetrën...". Kështu, në emër të saj ra heroikisht, duke u shndërruar në flamur lufte për rininë dhe popullin e tij. Qemali bëri në një të vetme fjalën revolucionare me aksionin revolucionar. Dhe në këtë kohë të shkurtër revolucionari, kurrë nuk e vuri veten në rolin e drejtuesit. Idetë tek Qemali buronin dhe rrezatonin natyrshëm. Idetë e tij përbënin thelbin e debateve, të bisedave, të shkrimeve dhe të qëndrimeve, sepse në çdo rrethanë kishte vetëdijen prej një revolucionari. E vërteta për Qemalin ishte filozofia dhe ideologjia e klasës punëtoare, që historia i kish ngarkuar misionin e madh të ndërtimit të

botës së re. Mendimet dhe përpjekjet e Qemalit kishin një logjikë që rridhte nga vetë jeta e përditshme, sepse ai kurrë se foli me parulla e slogane, por fjala e tij kishte karakter human, si dhe bindës. Shokëve u thoshte shpesh se ata që kanë kuptuar një thërrime të vërtetë, ata që kanë parë një rreze drite, e kanë për detyrë, detyrë historike, ta përhapin dhe ta zgjerojnë. Qemali ishte dhe përhapës dhe luftëtar i ideve revolucionare, ai kishte intuitë dhe takt, logjikë dhe gojëtar, të gjitha këto të arritura me punë e njohje të thellë, duke qenë një studiues i pasionuar dhe një punëtor intelektual i palodhur.

Qemali në lartësinë e një udhëheqësi militant

Idetë revolucionare të tij gjetën shprehje në krijimet letrare që shkroi dhe botoi. Në të gjitha shkrimet ndihet jehona e mendimit revolucionar, ndrylta, pakënaqësia, thirrja për ndryshime. Kështu apeli për luftë e nis frymëmarrjen në vjershat "Hijes së tim vëllai" dhe "Shokut të pranave". Poeti shkrihet me luftëtarin. Veprimtaria prej agjitorit e Qemalit,

kishte të bënte me masën e gjerë të popullit e të rinisë dhe kjo, së bashku me programin e qartë të luftës. Kjo veprimtari i dha krah dhe e ngjiti në lartësinë e udhëheqësit militant.

Në muajt e parë të vitit 1942 Qemali shkoi kudo në Shqipëri, në Shkodër, në Sarandë, në Delvinë, në Vlorë, në Elbasan, në Fier, në Gjirokastrë dhe në Durrës, duke ngritur zemrat e njerëzve dhe të rinisë për luftë. Vlerat e tij prej agjitorit revolucionar shpërthyen me forcë e një bukuri si në kohë të stuhishme. Ideat e tij besimplotë ishin "ta jetojmë shokë, të ardhmen që sot!"

Qemali e shfaqte dashurinë e madhe që ai kishte për njerëzit, duke vendosur lidhje me rininë dhe kishte aftësi të rrallë komunikimi me masën e gjerë të popullit. Çdo gjë ishte njerëzore dhe buronte nga humanizmi i tij i thellë, që frymëzohet nga ideat revolucionare. Ai shqetësohej për fatin e njerëzve të thjeshtë, ku gjente dhe kuptimin e jetës për t'u angazhuar në luftë.

Kultura për Qemalin militant

Qemali kishte një kuptim tepër të gjerë e thellësisht demokratik. Ishte Qemali që shkoi në Pezë dhe drejtoi kursin e parë të luftës kundër analfabetizmit me partizanët e çetës. Ai u bë kështu pionier i parë i kësaj kulture emancipuese të popullit. Puna si drejtues dhe udhëheqës i rinisë shqiptare u karakterizua nga përkujtia e lartë politike e ideologjike, si dhe nga horizonti i gjerë kulturor. Qemali luftoi me konceptet anarkiste që kërkonin të largonin rininë nga shkolla dhe kultura. Sepse për Qemalin lufta për liri dhe qytetërim s'mund të kuptohej pa njëra-tjetrën, se rinia do luftonte dhe do mësonte.

Për Qemalin letërsia dhe arti ishin pjesë e pandarë e botës së madhe shpirtërore të të rinjve. Ai kishte lexuar dhe studiuar sistematikisht kryevepra artistike. Ai kishte një natyrë të ndjeshme dhe një shpirt artist, dhe kishte shfaqur talentin e një letrari të kompletuar, duke e ndjerë thellë artin dhe çmuar atë. Qemali ka shkruar vjersha, proza poetike, artikuj, trakte etj. Ai organizoi dhe drejtoi organet "Shkëndija" dhe "Kushtrimi i lirisë", dy organe që ngritën për luftë peshë zemrat e të rinjve. Qemali kishte mësuar mandolinën dhe violinën, ai këndonte dhe vizatonte, bisedat për artin ishin temat e preferuara të tij. Profesor Nasho Jorgaqi shprehet se tek Qemali "rrinin së toku ideali revolucionar me artin revolucionar".

Qemal Stafa u bë kështu personalitet dhe fitoi me punën dhe veprën e tij duke u bërë dimension historik dhe me këtë dimension qëndron dhe në kohën tonë. Largësia kohore e 80 viteve nga dita e rënies heroike e nxjerr akoma më mirë madhësinë dhe thjeshtësinë njerëzore të figurës së tij.

PROF. ASOC. DR. ZAHO GOLEMI

(Kushtuar dëshmorit Sulejman Islam Salla nga Pajova e Peqinit si dhe mbi dymijë dëshmorëve të atdheut të rënë në Tarabosh, Shkodër e rrethina e saj. Në Shkodrën, këtë kala të shqiptarizmit, ranë dëshmorët nga e gjithë Shqipëria, por veçanërisht të rënë nga treva Elbasan, Gramsh, Peqin janë: Isa Hymet Bici, Jashar Vrekë Bici, Laze Mehmet Xhangoli nga Shënepremte/Lentë dhe Cane Dylber Përfundi nga Grabova e Poshtme, të cilët kanë rënë në mbrojtje të trojeve shqiptare në malin e Taraboshit në Shkodër në nëntor-dhjetor 1912, vetëm disa ditë pas shpalljes së pavarësisë shqiptare; si dhe dëshmorëve Tele Selim Bujku, Arif Sali Toska, Zyber Mehmet Rabo, Pasho Laze Braho, Hasan Dule Avdiu, Nexhip Rexhep Salla, Ibrahim Rushit Dollani, Sulejman Sadush Shaipi, Sulejman Çela, Bilal Bajrami, Seran Murati, Sulejman Islam Salla, Ali Ahmet Peti etj., që kanë rënë në shkurt-marsin e vitit 1913 në luftimet e zhvilluara në zonën e Malësisë së Madhe, evidentuar nga Kryesitë e Organizatës së dëshmorëve të Elbasanit, Gramshit, Cërrikut, Librazhdit dhe Peqinit).

Në afro një shekull e gjysmë ka pasur tre emra "Sulejmanë Salla". Janë tre emra që përfaqësojnë tre epoka. Sulejman Islam Salla i parë (1880-1913) ishte dëshmor i parë i oxhakut Salla në Pajovë të Peqinit, që e lau me gjakun e tij mbrojtjen e tokës shqiptare në Shkodër në pranverën e vitit 1913. Sulejman Musa Salla i dytë (1820-1944) ishte dëshmor i dytë i oxhakut Salla në Pajovë të Peqinit, që shkroi epope lavdie gjatë Luftës së Madhe Antifashiste Nacional Çlirimtare. Ai ishte nip i dëshmorit Sulejman Islam Salla që ra për lirinë e Shqipërisë në vitin 1944 (Shpallur me titullin e lartë "Dëshmor i Atdheut" me Vendim nr. 34 datë 06.09.1996 të Komisionit Qendror të statusit "Dëshmor i Atdheut" (bazuar në faqen 52 të librit "Dëshmorët e Atdheut", të publikuar nga Ministria e Mbrojtjes në kuadrin e 100-vjetorit të krijimit të shtetit shqiptar (2012). Ndërkohë që në jetë si misionar i mbrojtjes së gjakut të dëshmorëve është Sulejman Salla i tretë, kryetari aktual i Organizatës së Dëshmorëve të Peqinit. Një emër i madh në breza e epoka që trashëgojnë historinë dhe traditën luftarake të shqiptarëve, një emër tre epope, që dinë të luftojnë të flijohen për atdhe dhe të mbrojnë të shkuarën e lavdishme të shqiptarëve. Trimëritë dhe heroizmat që shkruan bijtë e Pajovës e Peqinit bashkë me bijtë e tjerë të Shqipërisë në Shkodër, në Janinë dhe në tërë kufirin administrativ shqiptar janë dëshmi e mbrojtjes së shqiptarizmit, të mbrojtjes së trashëgimisë së truallit shqiptar, të mbrojtjes së amanetit të të parëve si dhe e trashëgimisë shqiptare. Epopetë, luftërat, trimëritë në roje të truallit arbëror të Shkodrës sonë janë skalitur në kujtesën dhe memorien historike të shqiptarëve, janë shkruar në këngë dhe rrënjët i kanë thellë në historinë e mbijetesës shqiptare. Sulejman Islam Salla ishte lindur në pranverë të vitit 1880 në një ambient të njohur atdhetar në një familje të thjeshtë të Bishqemit në Pajovë të Peqinit. Që në vegjëli u edukua me traditat më të mira të atdhetarisë dhe punës së ndershme. Familja e babait të tij Islamit gëzonte respektin e njerëzve të thjeshtë për traditat, trimërinë dhe punën e ndershme. Pësia e halleve dhe pushtimet, sikurse për gjithë shqiptarët, nuk i lejonte që të ngrinte krye dhe ta përmirësonte sadopak ekonominë familjare. Në këtë gjendje e gjeti momenti i shpalljes së pavarësisë familjen e Islam Sallës. Djali i tij Sulejmani në momentin e ngritjes së flamurit në Vlorë ishte një burrë i rritur dhe i pjekur, 32 vjeçar, i martuar dhe kishte një djalë në moshën gjashtëmujore, që e quanin Musa. Lufta në Shkodër dhe thirrja e Ismail Qemalit për mbrojtjen e truallit të të parëve në Jug dhe në Veri të Shqipërisë e bëri atë që të bashkohej me ajkën e djalërisë luftëtare të taborit të Elbasanit, Peqinit, Gramshit dhe fshatrave përreth Librazhdit. Në një dokument të drejtorit të trashëgimisë kulturore të Elbasanit (dokument i datës 7.10.2005), duke hulumtuar në dokumentacionin thuhet që "...në dokumentacionin e dorëzuar si objekt të trashëgimisë kulturore e muzeale, figuron që Sulejman Islam Salla nga Bishqemi i Pajovës së Peqinit është vrarë në Shkodër në vitin 1913". Këto të dhëna janë marrë nga Fondi dokumentar nr. 02, viti i ngjarjeve 1913, në Arkivin e Elbasanit. Fondet dokumentare të Trashëgimisë kulturore të Prefekturës/Bashkisë së Elbasanit.

Trim i nga Pajova e Peqinit, Sulejman Islam Salla nuk mundi të kthehej në Pajovë e tij të dashur, sepse gjakun e derdhi në luftë për mbrojtjen e Shkodrës. Biri i tij Musai u rrit pa baba por me nderin dhe krenarinë e babait e jetoi jetën denjësisht. Musai u martua me Hamidenë dhe ëndrrën e të atit që të kishte shumë fëmijë e plotësoi duke sjellë në jetë pesë djem dhe dy vajza, Sulejmanin, Tasimin, Ismailin, Sabriun, Nazmiun si dhe dy vajzat Zaje Musa Salla dhe Leje Musa Salla, që të gjithë të rritur denjësisht e me punë të ndershme që në radhë të parë kishin mbrojtjen e gjakut dhe krenarisë familjare e krahinore. Nuk është e rastit që edhe gjatë LANÇ-it familja Salla u lidh tërësisht me strukturat antifashiste dhe po gjatë kësaj lufte që është krenari e shqiptarëve kemi edhe një dëshmor tjetër Sulejman Musa Salla i dytë (1820-1944) dëshmor i dytë i oxhakut Salla në Pajovë të Peqinit, dëshmor i luftës së madhe Antifashiste Çlirimtare të shqiptarëve.

Lule more trima që ratë për Atdhe

Luftëtarë redifë peqinas, elbasanas, gramshiotë, librazhdas etj., që luftuan trimërisht në Shkodër ishin të shumtë si: Sulejman Islam Salla (1880-1913), Ali Ahmet Peti (1886 Asqok Pajovë- vrarë 1913 në Shkodër), Isa Hymet Bici, Jashar Vrekë Bici, Laze Mehmet Xhangoli, Cane Dylber Përfundi, Çerçiz Ajazi, Mustë Çekrezi, Sheme Çekrezi, Kame Çekrezi, Bido Çekrezi, Dape Çekrezi, Sulejman Çela, Mahmut Çela, Baze Çela, Mustafa Blogu, Musa Xhaferi, Musa Liçi, Bajram Liçi, Halim Liçi, Dalip Liçi, Xhemal Liçi, Cane Sejdimi, Ramo Hida, Jaçe Brahimi, File Dervishi, Shahin Mema, Mete Mema, Mustë Llapushi, Hiqmet Llapushi, Xhelal Koçi, Arif Sali Toska, Pasho Laze Braho, Myslim Koçi, Selman Koçi, Mustafa Plaku, Qamil Elezi, Zyber Mehmet Rabo, Hasan Dule Avdiu, Nexhip Rexhep Salla, Ibrahim Rushit Dollani, Sulejman Sadush Shaipi, Kame Kotorri, Nebi Kotorri, Tele Selim Bujku, Dape Hazisi, Çaushe Daja, Bilal Bajrami, Seran Murati, Pelivan Daja...etj. Por gramshiotët që u sosën të gjallë pas lufte sollën me vete tmerrin e luftës dhe historinë se si i varrosën shokët e rënë dëshmorë për Shkodrën atje "ku i zuri balta", një zakon i trashëguar për luftëtarët që vriteshin në të gjitha anët e katër vilajeteve shqiptare në pamundësi të transportimit të trupave të tyre. Të gjallët gramshiotë sollën njëherazi edhe një këngë që vërtetonte traditën e Esat Toptanit: "...Karadaku brigje-brigje./digje Esat Pasha digje./ Nuk e djeg se është i vogël./do ta lë sa të vijë në Shkodër...". Ismail Qemali e quajti këtë tradhti: "Atentat kundër shqiptarëve dhe pavarësisë së tyre!". Për trimat gramshiotë për dëshmorët e saj kënga nuk u shua kurrë. Kështu teksti i Abedin Bicit edhe sot dhe përgjithmonë vijon të jetë aktual për të rënë në Shkodër për Shqipërinë: "...Këndojmë për Lazen, Jasharin, Canen e Isanë./Që jetën për mbrojtjen e Shkodrës e dhanë./lule more trima që ratë për Atdhe...". Luftëtarët e qarkut të Elbasanit u aktivizuan me çetën e kapedan Mahmut Xhelilit, shkruan faqe heroizmi, treguan guxim dhe atdhetari të lartë. Ishin ata që gatuan "brumin" atdhetar të vijmësisë, u sprovuuan në sfidën e madhe të betejave në Shkodër, Tarabosh e në Malësinë e Madhe, treguan vitalitet dhe energji, ndalën pushtimin, deri sa Shkodra ra me tradhti se nuk kishte asnjë lloj mënyre tjetër të mundshme të rënies, por Fuqitë e Mëdha i detyruan Malazezët që të

Biografi e shkruar me gjak. Emra të skalitur në altarin e lirisë së kombit shqiptar

DËSHMORI SULEJMAN ISLAM SALLA, U VRA NË SHKODËR PËR SHQIPËRINË

tërhiqeshin jashtë kufirit shqiptar.

Dëshmorët e qarkut të Elbasanit dhe gjithë Shqipërisë, krenari e kombit shqiptar

Luftëtarët shqiptarë të qarkut të Elbasanit dinin mirë të luftonin në front, ndoshta pa njohur kulisat e konjunkturave diplomatike të kohës. Por një gjë e dinin mjeshtërisht: Të mbronin tokën arbërore të shenjtëruar. Në pranverë të 1912-ës, u arrit marrëveshja serbo-bullgare, në të cilën hynë në aleancë dhe Mbretëria malazeze dhe Greke në një aleancë "anti-osmane". Për Shqipërinë dhe shqiptarët marrëveshja ishte një plan i ri pushtimi e copëtimi. Këta "aleatë" nuk vinin si çlirimtarë, por si pushtues. Serbët pushtuan Vardarin, Sanxhakun, Novi-Pazarin, Rrafshin e Dukagjinit dhe iu drejtuan Adriatikut. Grekët pushtuan Himarën dhe arritën në Qafë të Llogorasë. Malazezët sulmuan dhe rrethuan Shkodrën. Të njëjtin synim kishin Rusia, Austria, Italia, dhe sllavët e jugut, që donin pushtetin e tyre deri në Adriatik. Krajl Nikolla e kushtëzonte ekzistencën e Malit të Zi me Shkodrën, që e "ëndërronte" si kryeqytetin e Malit të Zi. Malazezët sulmuan ushtrinë osmane para se të reagonin Fuqitë e Mëdha, e në radhë të parë Austro-Hungaria. Mali i Zi, pa ndonjë traditë luftarake, u fut në lutim drejt Shkodrës me 30 mijë trupa, më 8.10.1912. Lufta filloi e shoqëruar me një të shtënë me top në drejtim të Shkodrës, nga princi Mirko. "Kjo e shtënë sinjalizoi fillimin e luftës së Malit të Zi kundër Turqisë, por edhe atë të Luftës së Parë Ballkanike". Në pothuaj një javë, armatat e ushtrisë serbe dhe të Malit të Zi, në koordinim të plotë, filluan të pushtojnë tokat e Shqipërisë së Veriut, drejt Shkodrës. Situatën e rëndonin edhe disa malësorë të gënjyer e të paguar. Fakt është se në mbrojtjen e Shkodrës, kanë marrë pjesë 24 mijë forca osmane, nën komandën e Hasan Riza Pashës të dislokuara në 5 rajone: Rajoni Shtoj, Bardhaj, Berdicë, Tarabosh, Tepe (që në turqisht do të thotë "kodër". Në ndihmë të tij, nën drejtimin e Esat Pashës, rreth qytetit ishin vendosur më shumë se 15 mijë mbrojtës rezervistë (redifë) shqiptarë, të ardhur nga rrethet Lezhë, Dibër, Mirditë, Krujë, Tiranë, Shijak, Durrës, Kavajë, Elbasan, Gramsh, Peqin, Pukë dhe Shkodër, rreth 5 mijë luftëtarë. Anëtarët e shtabit Osman të luftës me Hasan Riza Pashën në krye kishin parashikuar çdo gjë që duhej për mbrojtjen e Shkodrës, ku mbi të cilën e derdhën mijëra predha e tonelata me hekur e zjarr.

Në dhjetor 1912 e janar 1913, mali i Taraboshit, kodrat e Beltojës, Berdicës dhe Bardhajve u bënë arenë luftimesh shumë të përgjakshme. Mali i Zi, mbështetëj fort nga Serbia, që më 10.11.1912 kaloi në ofensivë dy divizione: "Shumadja" me 6500 trupa e "Drina 2" me 9219 trupa, që niseshin njëri nga Prizreni për në Durrës dhe tjetri nga Gjakova për në Shëngjin, për të pushtuar Shqipërinë. Këto njësi serbe ndeshën në qëndrësën e fuqishme të luftëtarëve shqiptarë, por edhe të ushtrisë, Hasan Riza Pasha besnik i idealit për të mos lëshuar tokën shqiptare, pse jo të luftonte edhe nën flamurin shqiptar ndërkohë që pushtuesit osmanë po tërhiqeshin nga Ballkani. Malazezët e Nikollës kishin shpallur se: "do të luftonin deri në fishekun e fundit për të marrë Shkodrën", por që dështuan në të gjitha rastet që e provuan, përballë trupave osmane e shqiptare të përgatitura në fushën ushtarake, të armatimit e fortifikimit, duke treguar veprime energjike qëndrësore të vendosura. Qindra mijëra shkodranë, burra dhe gra, punonin për prapavijën, në hapjen e llogoreve, vendosjen e telave me gjemba, mbledhjen e rezervave ushqimore dhe lëndëve djegëse, transportin

e materialeve luftarake, hapjen e rrugëve të reja, transportin dhe mjekimin e të plagosurve, qepjen e veshjeve për luftëtarët e lirisë etj. Komanda osmane e shqiptare kishte vendosur raporte të mira me parinë e qytetit dhe Shkodra u mbrojt në dy vija mbrojtëse: nga shpatet e Taraboshit, kodrat në Berdicë dhe Vukatanë, kurse e dyta nga kodrat e Tepesë, Bardhaj, bregu i Kirit, Golem, Dobraq etj. Artileria ishte vendosur në Tarabosh, Berdicë, Tepe, Bardhaj e Shtoj. Fortesa nr.1 e mbrojtjes së Shkodrës është mali i Taraboshit. Kush mbronte Taraboshin, kishte në dorë Shkodrën dhe pikërisht atje qindra dëshmorë shqiptarë edhe nga qarku i Elbasanit. Luftimet për mbrojtjen ishin të lidhura me fortifikime të tipit fushor me vija e hendeklidhje, çka i dha siguri qëndrësës së qytetit. Zonat më të sigurta ishin: Shtoji, Bardhaj, Taraboshi, Tepja, Berdica etj. Brenda garnizoni i Shkodrës ishte i mirë organizuar me ndërlihdje, që nga centrali kryesor në kala, deri tek ato të rajoneve të mbrojtjes. Fillimisht në luftime nuk mungonin armatimi, ushqimet. Ndërkohë që më datën 3.12.1912 vendoset armëpushimi i parë, ku Nikolla urdhëroi ndërprerjen e luftimeve, por Hasan Riza Pasha u përgjigj se: "Tashmë Shkodra është një qytet shqiptar që nuk mund të marrë urdhra nga një komandë osmane dhe se qyteti dëshiron të mbrojtë pavarësinë e vet, kundër malazezëve". Shkodra mbrohej nën flamurin e saj shqiptar, flamurin e Ismail Qemalit. Pashai osman deklaronte: "Shkodra mund të rezistojë edhe për gjashtë muaj të tjerë". Pas dy ditësh, më 5.12.1912, malazezët ndërmorën sulmin masiv nga Bardhaj deri në breg të liqenit të Shkodrës, sulm që përfundoi në përleshje trup me trup, me thika, bajoneta, ndërkohë që në xhephane të Shkodrës u bë tym e flakë nga zbrazja e pushkëve, mitralozave dhe topave. Kur zbardhi dita, në fushën e betejës kishin mbetur qindra malazezë të vrarë dhe të varur në tela, llogore dhe transhe. Fatin e luftimeve e vendosi artileria osmane, e cila sulmoi fuqishëm në të gjitha pozicionet. Shkodra qëndroi heroikisht në një rrethim më se të plotë; ndërkohë që betejat vijuan gjatë. Kronikanët dokumentuan luftën: "Qyteti i Shkodrës u mbrojt kryesisht nga shqiptarët...", nga forca e moralit

dhe gjaku i derdhur. Sipas Hasan Riza Pashës Shkodra për Turqinë ishte e humbur, deklaroi se krahas flamurit turk, duhej ngritur edhe flamuri shqiptar në kala, për të lidhur Shkodrën me qeverinë e Vlorës të Ismail Qemalit, duke i vënë serbo-malazezët para një fakti të kryer. Valiu dhe komandanti i trupave osmane mori mbështetjen e malësorëve shqiptarë, që e njihnin mirë "lojën" e Malit të Zi. Mbi këto luftime u njoftua edhe Vjena për planin e tij. Vrasja me tradhti e Hasan Riza Pashës ishte vepër shqiptare në bashkëpunim me të huajt. Ai u vra në derën e shtëpisë së tij, sepse ishte oficeri më i kompletuar dhe më inteligjent, si dhe një komandant i madh i shtabit osman, që e deshi Shqipërinë dhe flamurin e saj, e deshi deri në frymën e fundit prandaj është edhe dëshmor për Shqipërinë. Para se të ndërrohte jetë, u tha oficerëve pranë tij: "Betohuni se do ta ruani Shkodrën deri në vdekje". Ministri i Luftës, Mehmet Dërralla për vrasjen e Hasan Riza Pashës tha: "...na e vranë në të pabesë një hero të madh", një njeri akademik ushtarak që luftoi për shqiptarët në momentet më kritike. Më 2.2.1913, Krajl Nikolla, kërkoi armëpushim, edhe pse lufta e Malit të Zi dhe Serbisë mbi Berdicë dhe Bardhaj, përfundoi në një kasaphanë të vërtetë, pasi ata u goditën rëndë duke lënë në fushën e betejës mbi 2500 ushtarë. Më 10.4.1913, kryeministri serb Pashiç urdhëroi forcat serbe të linin rrethimin e Shkodrës. Pas 6 muajsh të një mbrojtjeje heroike të Shkodrës, u tha se "mbaruan ushqimet!" për forcat osmane dhe popullsinë civile, Esat Pasha i kërkoi komandës malazeze për të vendosur kushtet e dorëzimit të kalasë. Më 23.4.1913, ai nënshkroi marrëveshjen e dorëzimit të Shkodrës. Shkodra u tradhtua pa marrë parasysh faktorin ushtarak të qëndrësës, sepse Mali i Zi e kishte të pamundur pushtimin me armë të Shkodrës përballë shqiptarëve dhe osmanëve superiorë në qëndrësën historike, që i mundën armiqtë e tyre, duke lënë mijëra të vrarë në fushëbetejë, një fakt i pranuar dhe nga serbo-malazezët, shkodranët nuk pranuan që të dorëzohet qyteti i tyre. U harrua amaneti i fundit të Hasan Riza Pashës, i këting dëshmorit dhe heroit të qëndrësës, që ishte po aq dëshmor dhe hero se dhe çdo shqiptar që gjakun e derdhën për tokën shqiptare, sikurse ishin edhe dëshmorët e Pajovës, Peqinit, Gramshit, Elbasanit. Dorëzimi i pabesë i Shkodrës ishte "...atentat kundër pavarësisë së Shqipërisë". Ndërsa Medi Frashëri do shprehej: "Esati është maçoku i zi i Shqipërisë", çka dënonte ashpër aktin e tradhtisë. Megjithatë faktori ndërkombëtar, e veçanërisht Austro-Hungaria, e kishin dhënë verdiktin e vet, që Shkodra t'i mbetej shtetit shqiptar, kishin dërguar edhe Flotën e tyre Luftarake në brigjet e Adriatikut. Më 4.5.1913, Nikolla deklaroi: "Duhet të mbrojmë Shkodrën". Më 9.5.1913, ai nënshkroi marrëveshjen e ridorëzimit të Shkodrës, sepse administrimi i qytetit i kaloi Komisionit Ushtarak Ndërkombëtar të Kontrollit (KNK-së). Më 14.5.1913 me largimin e trupave malazeze nga rrethimi i Shkodrës në ikje dogjën dhe plaçkitën gjysmën e pazarit të Shkodrës, morën arkivat e qytetit dhe grabitën koleksionin e armëve në kala. Pas një viti administrim ndërkombëtar, qyteti verior u bashkua me Shqipërinë e pavarur. Gjergj Fishta duke folur për mbrojtësin e Shkodrës ka thënë: "Hasan Riza Pasha do të kujtohet si atdhetari më i mirë për shpëtimin tonë nga kthetrat e malazezëve... Ai meriton të kujtohet baraz me heronjtë e kombit shqiptar". Por heronj dhe dëshmorë të kombit shqiptar janë edhe Sulejman Islam Salla, Ali Ahmet Peti, Isa Bici, Jashar Bici, Laze Xhangoli, Cane Përfundi dhe qindra të tjerë të rënë në fushën e nderit, për nderin e kombit shqiptar, për amanetin e trashëguar brez pas brezi për Shqipërinë e lirë.

Engjëlli shqiptar i paqes në panteonin e dëshmorëve të NATO-s

Zarife Hasanaj ishte mobilizuar në FA si ushtar profesionist i pare dhe më 01.10.2013, titullohet nënoficer me gradën nëntetar.

Më 20 dhjetor 2018, pas mbarimit të kursit EOD, niveli i I "Asgjësimi i Municioneve me Eksplozivë". Është dërguar me mision në operacionin ushtarak të NATO-s në Riga, Letoni, në përbërje të Grup-Batalionit Kanadez, me afat qëndrim 6-mujor, me detyrë Operator EOD.

Zarife Hasanaj humbi jetën në Letoni, teksa një minë shpërtheu. Ushtarja 32-vjeçare nga Tropoja, ishte në misionin e saj të parë jashtë vendit. Prej vitesh familja Hasanaj ishte zhvendosur në Tiranë. Zarifeja lindi në Bajram Curri dhe ishte fëmija i katërt i familjes Hasanaj.

Vetëm pak duhej që të përmbyllnin misionin dhe të ktheheshin në atdhe. Por kolegët e kontingjentit EOD u kthyen me trupin e pajetë të mikes së tyre.

Me peshën e dhimbjes të ndarjes nga jeta të Zarife Hasanajt, vajzës me uniformën e shenjtë të ushtarakut shqiptar, çdo 6 maj, i përkulemi me mirënjohje për sakrificën deri në vetëmohim.

Bashkohemi me dhimbjen e familjes së Zarifes, por edhe me dhimbjen e të gjithë Forcave tona të Armatosura për humbjen e kësaj vajze të re, e cila me aktin e vet heroik të rënies në krye të detyrës nën flamurin shqiptar, në përbërje të forcave të NATO-s, bëhet engjëlli shqiptar i paqes dhe dëshmorja e kombit shqiptar në panteonin e dëshmorëve të NATO-s, duke na dëshmuar të gjithëve se edhe mbrojtja e paqes kalon përmes sakrificash sublime!

Shqipëria e të gjithë ne bashkë me dhimbjen, ndjejmë krenarinë që i japin flamurit tonë kombëtar dhe emrit të Shqipërisë bijat e bijtë e rritur me dashurinë për atdhe e për flamur! Ju qoftë falë dheu i tokës mëmë!

